

El Dol Migratori:

Una aproximació a les vivències personals vinculades als processos migratoris

Alba Valls Barragán

Grau en Treball Social

Treball de Fi de Grau

Tutor: Xavier Pelegrí Viaña

Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social

Universitat de Lleida

15/09/2020

Resum

La present recerca és una aproximació a les vivències personals vinculades als processos migratoris des de la perspectiva individual del dol migratori. Entenent el dol migratori com el procés de l'elaboració de les pèrdues que esdevenen de la migració, aquest estudi, té com a finalitat la comprensió d'aquest fenomen mitjançant l'anàlisi i la interpretació de les dades obtingudes en les entrevistes realitzades. Essent el dol per la família i el dol per la cultura, els dols més freqüents vinculats a la migració, s'han identificat trets comuns entre les persones que han vivenciat els mateixos tipus de dols, així com, s'ha observat una correlació entre el dol per l'estatus social i el dol pel contacte amb el grup ètnic de pertinença. Tanmateix s'ha evidenciat que les persones amb un dol migratori simple adopten una estratègia d'aculturació per integració multicultural, que el dol per l'estatus social està vinculat a l'estratègia d'aculturació per separació i finalment que els sentiments expressats per les persones immigrants entrevistades varien en funció de la intensitat en l'elaboració del dol.

Paraules clau: Migració, dol, elaboració, aculturació, pèrdues.

Abstract

The present research is an approach to personal experiences linked to migratory processes from the individual perspective of migratory grief. Understanding migratory grief as the process of elaborating the losses that occur from migratory processes, this study aims to understand this phenomenon through analysis and interpretation of data obtained in the interviews conducted. Mourning for family and mourning for culture, the most common grief linked to migration, common traits have been identified among people who have experienced the same types of grief and a correlation has been observed between grief for social status and grief over contact with the ethnic group to which they belong. However, it has been shown that the feelings expressed by the immigrants interviewed vary depending on the intensity of the grief, as well as that people with a simple migratory grief, adopt a strategy of acculturation by multicultural integration and also that grief for status is linked to the strategy of acculturation by separation.

Keywords: Migration, grief, elaboration, acculturation, losses.

“Migrar es como partirte en dos y este sentimiento es muy feo. Por mucho que haga, no me va a complacer nunca ni la vida de aquí ni la de allí; no podré estar en ningún lado como lo hubiese podido estar si nunca hubiese vivido en otro país.”

D23-ROM

Agraïments

En primer lloc, vull agrair al Xavier Pelegrí Viñana, per l'orientació, el suport i l'acompanyament durant tot el procés d'elaboració d'aquesta recerca. Tanmateix donar les gràcies a totes les persones que han participat en aquest treball de manera voluntària per la seva confiança, disposició, amabilitat i gratitud. Finalment vull agrair la motivació i el suport incondicional que he rebut per part dels meus pares, les meves companyes, la meva germana i la meva parella.

ÍNDEX

1. JUSTIFICACIÓ	7
2. OBJECTIUS I HIPÒTESIS	9
2.1. Objectius	9
2.2. Hipòtesis	9
3. METODOLOGIA I TÈCNIQUES	10
4. FONAMENTACIÓ TEÒRICA	14
4.1. Introducció al dol migratori	14
4.2. Etapes dels processos migratoris	15
4.3. Característiques del dol migratori	16
4.4. Elaboració del dol	18
4.4.1. Dol Migratori Extrem o Síndrome d'Ulisses	19
4.5. Tipus de dols migratoris	20
4.5.1. Dol per la família i els amics	20
4.5.2. Dol per l'idioma	21
4.5.3. Dol per la cultura	22
4.5.4. Dol per l'estatus social	22
4.5.5. Dol per la terra	23
4.5.6. Dol pel contacte amb el grup ètnic de pertinença	23
4.5.7. Dol pels riscos físics	24
4.6. Valoració del dol migratori: escala VEDA	25
4.7. Aculturació	26
4.7.1. Valoració de l'aculturació: Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR)	28
5. SÍNTESI, ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE LA INFORMACIÓ	30
A) Síntesis històries de vida	30
B) Aproximació a les característiques del dol migratori	32

C) Valoració de l'elaboració del dol migratori	35
D) Classificació dels diferents tipus de dol migratori segons els àmbits d'afectació	37
E) Aculturació i dol migratori	47
6. CONCLUSIONS	50
6.1. Conclusions finals	50
6.2. Limitacions de la recerca	53
6.3. Línies futures d'investigació	53
7. BIBLIOGRAFIA	54
8. ANNEXOS	58
Annex I: Qüestionari Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR)	58
Annex II. Guió entrevista	68
Annex III: Consentiment informat	70
Annex IV. Escala VEDA	72

ÍNDEX DE GRÀFICS I TAULES

Taula 1: Barems de puntuació MAAR. Font: Elaboració pròpia	29
Gràfic 1: Aculturació	48
Taula 2: Anàlisi dels dols i les estratègies d'aculturació adoptades	48

1. JUSTIFICACIÓ

Aquesta recerca, és una anàlisi d'un dels efectes psicosocials de la migració des de la perspectiva individual del dol migratori i pretén comprendre aquest fenomen mitjançant les vivències de persones immigrants.

Davant de la gran deshumanització en l'abordatge de les migracions (Achotegui, 2012), aquesta investigació és una aproximació als processos migratoris enfocada en els protagonistes de la migració: les persones immigrants.

Al llarg dels anys, he tingut l'oportunitat d'establir relacions amb persones que han nascut en altres països, que pertanyen a altres ètnies i cultures, persones que segueixen diferents tradicions, persones amb qui comparteixo certs valors i discrepo en d'altres. En definitiva, persones d'un mateix món mirant de viure el concepte, encara utòpic, de la convivència intercultural.

Vivim en un món globalitzat on persones de diferents cultures compartim espai i temps. Ja sigui per causes laborals, polítiques, socioeconòmiques, religioses, culturals i familiars, els processos migratoris han estat presents arreu del món al llarg de tota la història i són cada vegada més freqüents; som font d'emigració i som terra d'acollida.

"Els humans no tenim arrels sinó peus: no estem subjectes a la terra com els arbres, sinó que podem viatjar d'un costat a l'altre i assentar-nos en el lloc que ens sembli més habitable".
(Campillo, 2005)

Anar a buscar un futur millor lluny de casa implica oportunitats, però també renúncies. El temor a perdre la identitat, a desintegrar-te, a traïr el que et vincula amb les teves arrels. Relacions que deixes enrere i no saps si algun dia es reprendran. Acceptar que no estaràs present als esdeveniments importants dels teus familiars i amics i que la vida a l'altre costat continuarà sense tu.

Totes aquestes pèrdues, també enteses com a dols migratoris influeixen en el benestar de les persones. És per això que, analitzar-ne l'impacte pot facilitar la comprensió dels sentiments vivenciats per les persones que es troben immerses en el procés vital de la migració, i pot

ajudar-nos a entendre com aquest pot afectar en l'estratègia d'aculturació adoptada per cada individu.

Si arriba el dia que tornes al país que t'ha vist néixer o créixer, no ho fas sent la mateixa persona que va marxar, has canviat i també han canviat les persones que t'envoltaven i el seu entorn. Les teves ideologies, els teus valors, la teva manera de pensar, allò que et fa ser una persona única i especial, s'han vist influenciats per una cultura diferent. Aquest fet amplia la mirada, obra la ment i enriqueix a les persones, sempre que hagi estat ben elaborat.

Conèixer de més a prop el dol migratori contribueix a visibilitzar la realitat d'aquests processos i a replantejar-nos el nostre paper en l'acollida de persones immigrants. Entenent el dol com una pèrdua, en el cas del dol migratori, parcial, múltiple i recurrent, els treballadors i treballadores socials estem constantment en contacte amb persones i famílies que estan gestionant pèrdues, és a dir elaborant dols, pel que la comprensió d'aquest pot ajudar-nos a acompanyar, valorar i intervenir de la manera més adient.

Contrastos, identitat, sentiments, interculturalitat, vides paral·leles, somnis i esperança; la present recerca doncs; és un estudi sobre una de les moltíssimes cares de la immigració.

2. OBJECTIUS I HIPÒTESIS

2.1. Objectius

L'objectiu general d'aquesta recerca és:

1. Comprendre el fenomen del dol migratori mitjançant les vivències de persones immigrants.

D'aquest se'n desprenen els següents objectius específics:

- 1.1. Identificar les característiques que comparteixen les persones que han vivenciat el mateix tipus de dol migratori.
- 1.2. Descriure les correlacions entre els diferents tipus de dols migratoris.
- 1.3. Analitzar la relació entre el dol migratori i l'estratègia d'aculturació adoptada.
- 1.4. Identificar els sentiments vinculats al dol migratori.

2.2. Hipòtesis

Les hipòtesis plantejades que es volen demostrar o refutar en el transcurs d'aquesta recerca són les següents:

- ☐ Les perspectives de retorn al país d'origen dificulten l'elaboració del dol migratori.
- ☐ Hi ha una correlació entre les diferències culturals entre el país d'origen i el d'acollida amb la complexitat de l'elaboració del dol migratori per la cultura.
- ☐ El temps, ajuda en l'elaboració del dol migratori.
- ☐ Les persones amb un dol migratori simple, adopten una estratègia d'aculturació d'integració multicultural.

3. METODOLOGIA I TÈCNIQUES

Els objectius que es pretenen assolir, requereixen una comunicació de proximitat i caliu humà, a la vegada que demanen respostes obertes, fluides i no excloents. És per això, que l'orientació metodològica escollida per a realitzar aquesta recerca ha estat principalment qualitativa. Aquesta metodologia permet abordar el fenomen de manera holística, per tal de comprendre les situacions específiques, aprofundir en el significat, en el sentit i en com viuen i experimenten certes experiències els individus que formen part de la recerca (Rossman i Rallis, 1998; Sandín 2003). No obstant això, la present recerca combina la metodologia qualitativa amb la quantitativa, ja que, per tal de valorar l'estratègia d'aculturació adoptada per cada persona s'ha utilitzat el qüestionari del Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR)¹ elaborat per Navas (2005).

Segons la classificació de Bravo (1991) la finalitat de la recerca és bàsica, ja que cerca el coneixement i la comprensió del dol migratori. L'abast temporal és sincrònic o seccional, ja que la investigació s'ha dut a terme en un moment específic i la seva profunditat és descriptiva. Referent a l'amplitud, aquesta és micro i les fonts en la recollida de dades són primàries, és a dir que les dades han estat extretes de primera mà, recollides únicament per a l'elaboració d'aquest Treball de Fi de Grau. En aquesta recerca es treballa amb experiències directes sense manipular, per tant, és de naturalesa empírica, i té lloc en l'ambient natural, és a dir en el marc de camp.

En aquesta investigació s'ha emprat el **mostreig** no probabilístic (Olabuénaga, 2012, p. 64-65), ja que les persones han estat escollides de manera intencional i controlada, sense comptar amb una prèvia base de sondeig. Inicialment el tipus de mostreig ha estat dirigit, tenint en compte que dels possibles informants, s'han seleccionat els que es consideraven més idonis i representatius. Tot i no ser estadísticament representativa, ja que la seva objectivitat, en part depèn de l'objectivitat de la persona investigadora, és una mostra vàlida per a conèixer la realitat estudiada. De manera espontània, aquest tipus de mostreig s'ha combinat amb la tècnica de la bola de neu, ja que dues de les informants van facilitar-me l'accés a noves informants amb les quals hi tenien afinitat i estaven interessades a participar..

¹ Annex I: Qüestionari Model Ampliat d'Aculturació Relativa

La mostra d'aquesta recerca és heterogènia i està conformada per deu persones d'entre 18 i 47 anys, sis de les quals són dones i quatre són homes, que van migrar a Catalunya per diversos motius fa entre divuit mesos i vint-i-cinc anys. Totes elles pertanyen a diferents religions, tenen situacions socioeconòmiques i familiars molt diferents, es troben amb una situació de regularització administrativa i provenen de diferents països: Brasil, Colòmbia, Guinea Bissau, Guinea Equatorial, Pakistan, Perú, Senegal i Romania.

La **tècnica** emprada per a la recollida de dades ha estat l'entrevista, ja que aquesta, permet aprofundir en les vivències concretes les interpretacions i els significats atribuïts al dol migratori. Les entrevistes han estat semiestructurades, per afavorir que flueixin de manera més natural, per veure com els subjectes conceptualitzen el món que vivim i per analitzar-ne els discursos.

Les entrevistes ²han estat realitzades individualment i gravades amb àudio per tal de poder dedicar-hi la plena atenció en la conducció sense perdre detalls; les gravacions no contenen imatges per evitar que els participants se sentissin cohibits. Posteriorment a la realització de les entrevistes, s'han aplicat els qüestionaris MAAR, els quals han estat avaluats en funció als barems establerts per Navas (2005).

Per tal de garantir a les persones entrevistades la confidencialitat de la informació, la protecció de dades personals i l'ús exclusivament acadèmic d'aquesta recerca, prèviament a l'inici de cada entrevista la persona participant ha signat el document de consentiment informat.³

Una vegada finalitzada cada una de les entrevistes, s'han transcrit les gravacions, s'han elaborat les pertinents anotacions i s'han analitzat, per tal de realitzar una interpretació conjunta de les dades. La transcripció ha estat literal, fet que comporta que les cites textuais estiguin tant en català com en castellà.

Amb les dades extretes de les entrevistes, s'ha utilitzat l'eina VEDA⁴ que valora la complexitat en l'elaboració del dol, analitzant-ne els factors de vulnerabilitat i estressors dels diferents tipus de dols.

² Annex II: Guió entrevista

³ Annex III: Consentiment informat

⁴ Annex IV: Escala VEDA

Posteriorment s'han comparat els resultats obtinguts i s'han elaborat les conclusions finals, s'han plantejat les limitacions de la recerca i les futures línies d'investigació.

L'àmbit geogràfic o poblacional on se centra l'anàlisi ha estat la Conca de Barberà. L'elecció d'aquesta comarca com a àmbit d'aplicació de la investigació ve motivada per les facilitats i els contactes que em suposa en l'àmbit personal, ja que hi visc i sóc membre d'una associació destinada a l'acollida i inclusió de persones immigrants de la comarca. Tot i que alguna de les persones que hi han participat formava part d'aquesta associació, per tal d'obtenir una mostra més heterogènia, he anat a establiments i comerços on treballen o freqüenten persones immigrants, establint una relació més propera amb elles que em facilite de proposar-los formar part d'aquesta investigació.

Pel que fa a l'**estructuració del model d'anàlisi**, els aspectes i factors a tenir en compte en aquesta investigació són els següents: El país de procedència, la religió i la pràctica d'aquesta, els motius que van conduir a emigrar, la participació sociocultural, el nivell d'estudis, els anys que portes vivint a Catalunya, la situació administrativa i legal que condiciona les oportunitats laborals, la família, la situació econòmica abans i després de la migració, la xarxa de contactes al moment d'arribar, la presència de persones provinents de la mateixa regió al territori, la visió del retorn, les expectatives del procés migratori, la seva acceptació per part de l'entorn i el contacte amb el país d'origen.

Pel que fa al **desenvolupament d'aquesta recerca**, arran de l'actual situació generada per la COVID-19, s'ha hagut de reestructurar per adaptar-se a les circumstàncies. Tot i la possibilitat de dur a terme la investigació En-línia, es va prioritzar la presencialitat, donat a la complexitat que requereix l'expressió de vivències personals relacionades amb el seu dol migratori. Així doncs, a l'hora de realitzar les entrevistes, s'han hagut de tenir en compte les mesures sanitàries vigents, com ara: mantenir les distàncies de seguretat en les relacions interpersonals, evitar els espais públics, la desinfecció dels espais emprats, etc.

Tanmateix, un element que ha dificultat la recollida de dades, ha estat la barrera lingüística, quan, en algunes entrevistes, no teníem cap idioma comú dominat amb fluïdesa, fet que va obligar, a utilitzar el traductor en-línia.

Malgrat les dificultats i les modificacions en la temporalitat, compresa entre l'octubre del 2019 i el setembre del 2020, s'ha continuat amb la metodologia prevista des d'un principi. Tanmateix, en el transcurs de les entrevistes, s'ha generat un clima càlid i de confiança i les persones participants s'han mostrat disposades, agraïdes i han valorat molt positivament la seva participació en aquesta.

4. FONAMENTACIÓ TEÒRICA

4.1. Introducció al dol migratori

L'Organització Internacional del Migrant defineix el concepte de persona immigrant com “tota persona que es trasllada fora del seu lloc de residència habitual, sigui dins d'un país o a través d'una frontera internacional, de manera temporal o permanent, i per diverses raons”.

Entenent com a dol “la reacció habitual a la pèrdua d'una persona estimada o d'una abstracció posada en el seu lloc: la pàtria, un ideal, la llibertat, etc.” (Freud, 1917), Achotegui (2009) conceptualitza el dol com un procés de reestructuració i reorganització de la personalitat que succeeix en moments de separacions o pèrdues de quelcom important en la vida d'una persona.

Els processos de dol són el conjunt d'emocions, representacions mentals i conductes associades a la pèrdua afectiva, la frustració o el dolor, és a dir, el conjunt de fenòmens que esdevenen a conseqüència de la pèrdua (Tizón, 2013, p. 9). Segons aquest mateix autor, el fenomen del dol, produeix disrupcions o alteracions en els vincles socioafectius, alteren el medi intern de la persona i per consegüent les capacitats i expressions.

Una vegada havent conceptualitzat els termes de dol i migració, Achotegui (2008, p. 9) defineix el dol migratori com “el procés de l'elaboració de les pèrdues que vinculades als processos migratoris. L'elaboració d'aquests processos de dol s'inicien amb l'impacte afectiu i cognitiu de la pèrdua, continuen amb la superació de la tristesa, l'ambivalència a les pèrdues, la reorganització interna i finalitzen amb l'acceptació de la nova realitat. Tanmateix, el procés d'elaboració del dol atempta a la salut mental de les persones (Achotegui, 2014, p. 29).

L'ésser humà a estat nòmada des de l'inici de la humanitat i les migracions han estat presents al llarg de tota la història, així que, encara que no sigui un procés fàcil a causa de la tendència a l'arrelament, les persones són capaces de superar tal situació adequadament. No obstant això, en els últims anys les circumstàncies i el context migratori ha canviat i els estressors que afecten les persones migrants han empitjorat de tal manera que poden arribar a superar la capacitat d'adaptació dels éssers humans (Achotegui, 2008, p. 16)

El dol és una transició vital que tota persona també està preparada per a afrontar; no obstant això, quan es sobreposen, poden descompensar les capacitats de contenció i l'equilibri psicològic dels subjectes. La capacitat de contenció és la “funció o capacitat per percebre i rebre les ansietats - pròpies o alienes- incorporar-les al nostre interior i retornar-les afavorint més al desenvolupament que a les ansietats inicials immodificades” (Tizón, 1988). El concepte de resiliència, està estretament relacionat amb l'afrontament i l'elaboració de les pèrdues, entenent com a resiliència la “capacitat d'adaptar-se i suportar les situacions i factors de risc desfavorables sense caure en la desorganització o la psicopatologia, mitjançant les capacitats individuals o grupals d'adaptació i flexibilització davant les amenaces de tals contingències“(Tizón, 2013, p.388).

Tots els canvis produeixen dols, ja que, mentre es produeix un guany, es deixa enrere alguna cosa amb la qual prèviament s'ha establert un vincle afectiu i que forma part de la mateixa història de la persona i d'ella mateixa, és a dir, es produeix una pèrdua. Malgrat això, no tot el que es deixa enrere són coses positives; la migració, pot ser també una manera de passar pàgina i deixar enrere les dificultats o problemes que hi hagi hagut al país d'origen. Si hi afegim les noves oportunitats i possibilitats de creixement personal i prosperitat que et confereix la terra d'acollida, l'emigració pot suposar una millora en el benestar personal. Quan els beneficis superen les pèrdues, el dol és més fàcil d'elaborar que quan el malestar sobrepassa els èxits.(Achotegui, 2014).

4.2. Etapes dels processos migratoris

Tizón (1993, p. 9) distingeix tres fases en el procés migratori: la preparació de la migració, moment de la migració i període d'assentament. El període de preparació, es produeix quan es pren la decisió de migrar, s'inicien els tràmits per la migració i es produeix una ruptura psicològica. En el moment que s'inicia el viatge, es parla de les fases de migració, en la qual aflora la tristesa per deixar enrere el país que t'ha vist néixer. Per acabar, el moment de l'arribada, s'anomena assentament, i és quan es produeix i l'adaptació fins a assolir a la inclusió o l'acomodació.

La fase d'assentament, s'inicia amb l'impacte o crisis, que és l'acceptació de la realitat de les pèrdues. Continua amb l'afiliació, on la persona implicada ha de suportar i treballar les

emocions i el dolor generat pel dol; aquesta etapa va acompanyada de sentiments de tristesa i desesperança, resolt quan l'individu es readapta a l'entorn i finalitza amb moments de recuperació i desvinculació. (Tizón, 2007, p. 57)

Tanmateix, Brink i Saunders (1993), diferencien quatre etapes en el procés migratori: l'etapa de la lluna de mel, l'etapa depressiva, l'etapa d'adaptació i l'etapa del rebuig a la cultura original. La primera etapa té a veure amb les expectatives de millora del projecte migratori, sovint idealitzades. Quan les expectatives no corresponen a la realitat, **afeixuga a la** frustració. Seguidament de la fase depressiva, la qual no és vivenciada de la mateixa manera per totes les persones i a vegades aquesta és omesa s'entrellaça amb l'etapa d'adaptació, en la qual té lloc l'aprenentatge de l'idioma unit a un canvi d'identitat, l'acceptació de certs patrons i costums i l'assimilació de l'estatus adquirit a la nova societat, el qual acostuma a ser inferior que al país d'origen, fet que comporta una disminució de la imatge d'un mateix. L'última etapa, la del rebuig a la cultura original, en els casos que s'observa, implica una desvaloració dels valors i costums arrelats en la terra materna, intentant deixar de banda tot allò que pertany a la pròpia vida al país d'origen.

Finalment Achotegui (2002) fa una aportació basada en el model de Bowlby (1985), que vincula les fases de la migració amb el dol migratori, el qual comença amb la negació al canvi, continua amb la resistència exterioritzada mitjançant la protesta i les lamentacions, seguit de l'adaptació al nou entorn i acaba quan l'individu accepta les pèrdues i reconeix les oportunitats i amenaces tant del país d'acollida com del d'origen, la fase de restitució.

4.3. Característiques del dol migratori

“En la migració, les persones i l'entorn estan físicament absents i alhora, estan molt presents a la ment de les persones immigrants” (Falicov, 2001, p. 2).

- ❖ El dol migratori és un dol **parcial**, ja que a diferència de quan es produeix un dol per una mort en la qual objecte de la pèrdua desapareix completament, no és una pèrdua completa sinó una separació en l'espai i el temps. El país d'origen no desapareix, continua situat al mateix lloc i per tant existeix la possibilitat de mantenir el contacte i retornar i per tant, es tractaria d'una “pèrdua ambigua o relativa” (Boss, 2001).

- ❖ Tanmateix és un dol **recurrent**, el qual s'activa amb facilitat i per un temps indefinit, ja sigui amb les videotrucades, fotografies, viatges, etc. Achotegui (2004) expressa que quan la situació al país de destí no és oportuna i més es mantenen els vincles, el dol és més recurrent i apareix la “fantasia de retorn”.
- ❖ Quan una persona migra, deixa enrere molts aspectes que havien format part de la seva vida i no hi ha una única pèrdua sinó que es perden moltes coses importants i significatives per la persona, en tant que afecten aspectes molt diversos, considerant el dol migratori com a **múltiple**. Els set dols de la migració segons Achotegui (2004) són, per la família i els amics, l'idioma, la cultura, la terra, l'estatus social, el contacte amb el grup ètnic de pertinença i els riscos físics.
- ❖ Sovint les persones migrants conviuen amb sentiments contradictoris d'amor cap al seu país d'origen però frustració o decepció perquè van haver de marxar, fet denominat com **ambivalència continua**. Tanmateix és habitual la idealització del país d'acollida i els sentiments d'amor cap a ella per les oportunitats que els pot conferir i els vincles interpersonals establerts, però per d'altra banda ràbia per tot l'esforç realitzat, per no poder realitzar el projecte de vida desitjat i els sentiments de culpabilitat, quan per exemple pots enviar remeses a la família, però no pots estar presencialment al seu costat (Achotegui, 2014).
- ❖ Un aspecte a tenir en compte en la comprensió del dol migratori és que **transgeneracional**, ja que no afecta únicament a les persones que migren, sinó també a les persones que es queden al país d'origen, en les quals es produeix una reorganització dels patrons familiars. Cal destacar que els fills de persones migrants, sovint manquen del suport de la família extensa i els pares es converteixen amb la principal referència a l'hora d'afrontar les diferències culturals entre l'àmbit social i familiar (Achotegui, 2004).
- ❖ Entenent la **identitat** com “el conjunt autorepresentacions que permeten per una banda que un individu se senti semblant i que pertany a una comunitat i per d'altra banda, diferent i no pertanyent en d'altres” (Achotegui, 2002, p. 12). Segons León i Grinberg (1984) la identitat està en constant evolució i es construeix mitjançant la combinació dels vincles espacials, temporals i grupals, els que hi influeix la migració. Tots els dols produeixen canvis en la identitat i l'elaboració adequada d'aquests, enriqueixen la nova identitat de les persones immigrants.

- ❖ El **retorn** de la persona migrant sigui definitiu o temporal, és una nova migració; la persona que un dia va deixar enrere el país d'origen ha canviat, i el país també ha evolucionat. L'elaboració del dol migratori inicial, condiona el dol migratori generat pel retorn, ja que es tendeix a repetir els patrons d'afrontament (González, 2005).

4.4. Elaboració del dol

No és el mateix viure el procés migratori en bones condicions que amb factors de risc que posen a la persona en situacions límits. Els factors de risc, entesos com a estressors, són les dificultats externes que ha hagut d'afrontar la persona immigrant i que poden posar en risc la salut mental de l'individu. Són les barreres, obstacles, discriminacions i adversitats externes a la persona i afecten negativament a l'elaboració del dol migratori. Cal valorar-ne la intensitat la freqüència i la duració per tal de valorar el dol (Achotegui, 2002).

Existeixen factors protectors que influeixen com a facilitadors en l'elaboració del dol migratori, com serien: la presència d'una xarxa social de suport, les habilitats socials, els aspectes de la vida que han millorat positivament, etc. (Achtotegui, 2010) .

Per altra banda, Salvador (2002) exposa que l'elaboració de dol del dol migratori depèn dels mecanismes de posició i defensa adoptats en la infància, la personalitat de cada persona, el motiu de la migració, la situació en la qual es troba al país de destí i el moment del cicle vital en què es realitza la migració.

Les diferències en el procés de socialització i els rols de gènere, comporten que els sentiments de tristesa, soledat i inferioritat siguin més exterioritzats per les dones, i reprimits pels homes (Elgorriaga, 2011), motiu pel qual Achotegui (2002) expressa que les dones elaboren les pèrdues abans que els homes.

Depenent de com la persona elabora el dol migratori, es parla de dol simple, complicat o extrem (Achtotegui, 2002):

- ❖ **Simple:** quan la migració es realitza amb bones condicions per la persona i a l'arribada al nou país la societat és acollidora i inclusiva, les dificultats en l'entorn són escasses i pot desenvolupar el projecte migratori tal com havia previst o inclús millor

(ocupació, habitatge digne, disposa de xarxa social, economia favorable). Aquest tipus de dol, és el menys comú.

- ❖ **Complicat:** les condicions personals i socials, dificulten l'elaboració de les pèrdues, però amb esforç poden ser elaborades. Existeixen problemes de salut, un entorn excloent, sentiments de soledat. Els factors de risc en aquest tipus de dol són múltiples i de llarga durada. (Sayed-Ahmad, 2012).
- ❖ **Extrem:** les circumstàncies són molt desfavorables. Les limitacions en l'entorn i els factors de risc són de tal magnitud que agreugen el malestar i impedeixen l'elaboració del dol migratori; pot desencadenar amb psicopatologies com el Síndrome d'Ulisses. (ex: irregularitats administratives, discriminacions de l'entorn, no disposar de permís de treball, sense accés a habitatge, etc.).

4.4.1. Dol Migratori Extrem o Síndrome d'Ulisses

El Síndrome d'Ulisses també conegut com el síndrome de l'immigrant amb estrès crònic i múltiple, és un dol migratori extrem caracteritzat per la presència d'estressors i per l'aparició de símptomes psicossomàtics, que situen a aquest en l'àmbit de la salut mental. Cal tenir en compte que la identificació de síndrome és sobretot descriptiva, és a dir, entesa com un conjunt de símptomes. No obstant això, és important tal denominació, ja que davant la falta de sensibilitat envers la realitat social del dol migratori extrem, per tal de visibilitzar la realitat i per tal d'evitar diagnòstics psicopatològics erronis, com ara de depressió, psicosi, estrès posttraumàtic o trastorn adaptatiu (Achotegui, 2002).

En la interpretació de la simptomatologia per part de les persones afectades i les seves famílies, convé recordar que aquesta va lligada a la cosmovisió ancestral i a la cultura dels països d'origen, la qual en diverses ocasions, interpreta els problemes o afeccions com una mala sort provocada per la bruixeria, la màgia, el karma, etc. (Achotegui, 2008).

Entre la simptomatologia de l'àrea depressiva, se situen els sentiments de tristesa, el plor i la culpabilitat. A diferència de la depressió, caracteritzada també per l'apatia i les poques ganes de lluitar, en el Síndrome d'Ulisses, les persones tenen ganes de continuar endavant, però a causa de les limitacions externes no saben com fer-ho (Achotegui, 2008, p. 19).

D'altra banda els símptomes més destacats que formen part de l'àrea de l'ansietat, són la tensió o nerviosisme, les preocupacions excessives i recurrents, la irritabilitat i l'insomni, aquest últim a causa de les preocupacions recurrents que dificulten el son, essent la nit el moment on més sovint afloren els records i els sentiments de soledat (Achotegui, 2008, p.20).

Entre la simptomatologia de l'àrea de la somatització, la cefalea tensional és un dels símptomes principals de la síndrome d'Ulisses, així com la fatiga, vinculada a la motivació i la frustració en la no consecució de les expectatives. La falta d'atenció, memòria i desorientació, formen part de l'àrea confusional del quadre de la síndrome d'Ulisses (Achotegui, 2008).

Tot i que la por, el terror són símptomes característics de l'estrès posttraumàtic que comparteixen amb el síndrome d'Ulisses, sentiments de soledat, fracàs i la lluita per la supervivència el diferencien aquest d'aquest últim. Una altra diferència d'aquest esdevé de la baixa autoestima i apatia associada al Trastorn d'estrès posttraumàtic, el qual no té lloc en els casos de Síndrome d'Ulisses (Achotegui, 2008, p. 23).

A diferència dels trastorns adaptatius, les persones amb Síndrome d'Ulisses, no tenen un únic estressor, sinó múltiples i de gran intensitat, i per tant és normal estar malament en aquestes circumstàncies i en una situació d'aquesta magnitud. És per això que, "diagnosticar aquesta síndrome com un trastorn adaptatiu és psiquiatrizar, ja que l'individu no falla davant l'estressor sinó que l'estrès que ha de suportar va més enllà del que és adaptatiu, i per tant, supera la seva capacitat d'adaptació" (Achotegui, 2008, p.22).

4.5. Tipus de dols migratoris

Achotegui (2002) agrupa els dols migratoris en 7 tipus o categories diferents segons la dimensió en la seva afectació: El dol per la família i els amics, el dol per la llengua, el dol per la cultura, el dol per al terra, el dol per l'estatus, el dol pel contacte amb el grup ètnic i el dol pels riscos físics.

4.5.1. Dol per la família i els amics

El dol per la separació de la família i els amics, compren la dimensió central del món afectiu de les persones, de les relacions interpersonals.

Aquesta separació genera canvis en l'estructura familiar, en els vincles socioafectius i una pèrdua de la xarxa de suport i genera sentiments de soledat. Tanmateix, mitjançant la separació que comporta la migració, es poden restablir aquelles relacions conflictives i forjar-ne de noves. La separació de fills petits, pares d'edat avançada, parella, així com de germans, amics i de família extensa provoquen sentiments de culpabilitat difícils de gestionar (Achotegui, 2002).

Moltes de les persones que emigren, provenen de cultures amb diferents tipus d'estructures familiars, on els vincles familiars són molt més estrets i les relacions familiars viuen de manera més intensa, mantenint vincles de solidaritat amb la família extensa i amistats al llarg de tota la vida. És per això que la soledat forçada provocada per la separació genera dolor i malestar tant a les persones migrants com als familiars que es queden al país d'origen; els sentiments de soledat s'aguditzen quan es viuen situacions complicades, per malaltia, necessitat, etc (Achotegui, 2002).

Els projectes de reagrupació familiar, latents en moltes de les persones i famílies immigrants, ja sigui per assumptes administratius, econòmics, legals, etc., no sempre són possibles, i en la major part dels casos, el reagrupament no és complet (Achotegui, 2002).

4.5.2. Dol per l'idioma

La llengua és un sistema de comunicació, que ens permet expressar-nos, intercanviar informació, coneixements, sentiments, idees, etc.

L'aprenentatge d'una nova llengua comporta esforç i dedicació i hem de tenir en compte que les habilitats lingüístiques de cada persona són diferents. Aquest aprenentatge està influenciat per la pressió social tant de l'entorn originari de la persona com del país receptor (Achotegui, 2010).

El fet de no poder expressar-se de la manera desitjada i aspectes com la pèrdua del sentit de l'humor, poden conduir a sentiments de vergonya, inseguretat, incomprensió i frustració, fet/pel que el desconeixement de l'idioma suposa una barrera per a la inclusió social.

Cal tenir en compte que a Catalunya coexisteixen oficialment dos idiomes, el català i el castellà, fet que per a les persones provinents de països no hispana-parlants, l'aprenentatge de la llengua és un procés més complex.

4.5.3. Dol per la cultura

L'antropòleg i sociòleg Kluckhohn (1951, p. 86) defineix el concepte de cultura com “les formes de pensar, sentir, i relacionar-se adquirides i transmeses mitjançant símbols que constitueixen els trets diferencials entre els diversos grups humans.”

L'alimentació, la concepció del temps, les maneres de vestir i de celebrar els diferents esdeveniments formen part de la cultura. Altrament, la cultura està molt vinculada amb la llengua; però cal diferenciar-ho, ja que és habitual trobar a persones comparteixen una mateixa llengua materna tot i provenir de cultures molt diferents.

Tot i que moltes persones no se senten identificades amb els models de conducta establerts per la seva cultura, cal tenir en compte que els fets històrics, socials i econòmics, determinen en gran manera els models de conducta o “model de personalitat ideals” adoptats en una societat, caient sovint en tòpics i prototips estereotipats. No obstant això, la concepció de com una persona hauria de comportar-se, és a dir, el model de personalitat ideal adquirit en la societat d'origen es veu influenciat per la disminució o pèrdua de contacte amb la cultura d'origen i amb la influència d'una nova cultura (Kardiner, 1945).

Entenent la cultura com el conjunt de valors, creences, comportaments i actituds compartits per un conjunt de persones i transmesos transgeneracionalment mitjançant la interacció i la comunicació entre les persones (Masumoto, 1996), el dol per la cultura, té a veure amb el sentiment de pèrdua de les formes de vida, dels hàbits i valors propis del país de procedència. (Achotegui, 2002)

4.5.4. Dol per l'estatus social

Malgrat que els projectes migratoris acostumen a anar acompanyats d'una millora en les condicions de vida de les persones, també comporten un retrocés en l'estatus social (Achotegui, 2002).

Independentment del nivell d'estudis adquirit al país d'origen difícilment reconegut a l'arribada, les condicions de precarietat (administratives, legals, econòmiques, socials, etc.) en les quals viuen moltes de les persones immigrants extracomunitàries, dificulten la consecució de posicions de treball rellevants en la societat d'acollida.

Les expectatives sovint idealitzades del projecte migratori, difícilment es compleixen als primers anys. A causa de la desinformació, juntament amb el racisme social i institucional present a la societat espanyola i l'actual Llei d'Estrangeria, els propòsits de millora i autorealització per a les persones immigrants es converteixen en una cursa d'obstacles. El fet de tenir objectius i projectes de millora dóna coratge per seguir lluitant; no obstant el descens en l'estatus social, provoca desesperació i frustració.

4.5.5. Dol per la terra

Entenem per dol per la terra, els canvis en paisatges, la llum, el clima, els colors, les olors pròpies del país d'origen, etc. La terra representa simbòlicament els avantpassats i ens evoca als records de la infància. Aquesta connotació sovint comporta a la sobrevaloració o idealització del país d'origen deixant de banda aquells punts no tan idíl·lics i magnificant els aspectes negatius de la terra d'acollida posant en manifest l'ambivalència de sentiments d'amor-odi cap a la terra deixada enrere i la terra de la qual en aquell moment determinat formes part (Achotegui, 2010).

Cal destacar, que el canvi de vida del medi rural al medi urbà i viceversa comporta més dificultats que quan la migració esdevé d'un poble rural a un altre de característiques similars (Tizón, 1993).

4.5.6. Dol pel contacte amb el grup ètnic de pertinença

La identitat sociocultural es deriva de la pertinença a un grup vinculat al significat valoratiu i emocional associat a aquesta pertinença. Aquesta identitat es genera mitjançant la combinació de mecanismes d'acció-transformació com són les accions quotidianes i els costums de la comunitat amb la identificació simbòlica la qual ens connecta amb el grup i ens diferencia amb d'altres. Aquests elements contribueixen amb el sentiment d'arrelament a un lloc, amb sentir un espai com quelcom propi que forma part d'un mateix (Guitart, 2008, p. 152).

Segons Barth (1969), els grups ètnics són categories d'identificació i adscripció que permeten organitzar la interacció entre els individus. La identitat ètnica és una construcció social, dinàmica i contextual que es troba en constant moviment creació i redefinició; deriva de les relacions que esdevenen de les persones amb les quals tens trets comuns i diferents més enllà dels propis (Padilla, 2006, p. 3).

Les persones tenim tendència a agrupar-nos i de pertànyer a algun grup amb el qual ens identifiquem; ja que des dels inicis, els éssers humans hem viscut en petits grups o comunitats (Achotegui, 2010, p. 57).

El dol pel contacte amb el grup ètnic o de pertinença té a veure amb la pèrdua o la disminució de contacte amb el grup de pertinença previ a la migració el qual en la majoria de casos confereix un espai de seguretat i reconeixement i amb el contacte amb nous grups, no sempre disposats a acollir noves/diferents persones, tenint en compte que el racisme forma part de la quotidianitat de moltes persones.⁵

Els prejudicis racials i la xenofòbia impedeixen que certes persones i col·lectius puguin gaudir dels seus drets, vulnerant el tracte igualitari i dificultant la integració de les persones migrants a la societat d'acollida. Tanmateix el racisme és una situació de risc social que alhora dificulta/obstaculitza l'elaboració el dol pels riscos físics.(Teún i Van Dijk, 1991).

4.5.7. Dol pels riscos físics

El dol pels riscos físics, engloba els aspectes que han hagut de fer front aquestes persones al llarg del seu procés migratori i amenacen la salut o la integritat física de les persones, així com la por a ser retornat per les forces policials, les situacions d'exploació laboral, les condicions d'habitatge precàries, la pobresa extrema, la desnutrició, etc. A més a més, cal tenir en compte els riscos que suposa per a algunes persones el trajecte migratori, com serien les pasteres, els viatges entre les rodes dels camions o en les bodegues dels vaixells, etc. (Achotegui, J., 2010: 58).

Tanmateix, les persones que prèviament a la migració han estat víctimes de maltractament, abusos sexuals, persecució, guerra, tracta humana prèviament a la migració, es considera que

⁵ Segons l'informe de SOS Racisme, el 2019 a Catalunya hi ha hagut 677 denúncies de casos de racisme i delictes d'odi tot i el 52% de casos no denunciats.

tenen com a mínim vulnerabilitat extrema per la família i les amistats per l'impacte que això provoca en el seu desenvolupament personal i les seves relacions interpersonals i pels riscos físics, sent considerats com a estressors extrems, si tals circumstàncies han tingut lloc els darrers sis mesos (Achotegui, J., 2010).

4.6. Valoració del dol migratori: escala VEDA

L'escala de VEDA és un instrument d'avaluació de l'estrès i del dol migratori, model d'estructuració d'informació. L'escala VEDA, va ser presentada per Achotegui, J. l'any 2007 al Congrés de Kamakura de la Secció de Psiquiatria transcultural de l'Associació Mundial de Psiquiatria.

És un model d'estructuració d'informació que pertany a la tipologia d'escala ambientalista o social i se centra en els esdeveniments negatius vinculats a les situacions de canvi característics dels processos migratoris. Aquesta escala sorgeix davant de la situació de les noves migracions en situacions extremes del segle XXI que són un factor de risc per la salut mental de les persones (Achotegui, 2010).

Aquesta escala ens permet diferenciar els 7 tipus diferents de dols migratoris, analitzar la intensitat d'aquests (simple, complicat i extrem), i realitzar una valoració de la vulnerabilitat i dels estressors que presenta cada individu.

Les sigles VEDA fan referència als termes: Vulnerabilitat - Estressors - Dol - Adaptació. La vulnerabilitat té a veure amb les circumstàncies viscudes al llarg del temps i les característiques personals, com fets traumàtics, malalties, discapacitats, etc. Els estressors són les dificultats externes que afecten o puguin afectar a la persona una vegada deixat enrere el país d'origen, i s'avaluen les viscudes els darrers sis mesos. El Dol és entès com la manera com la persona gestiona els canvis i les pèrdues originades per la migració i segons (1993), pot ser considerat com un estrès que persisteix.

És important destacar que aquest instrument, mesura determinats aspectes de la realitat de les persones immigrants, i és només una part del procés d'exploració que ens dota d'objectivitat. No obstant això, el que compta finalment és la valoració realitzada pel professional el qual

té en compte tota la informació de la qual disposa per a realitzar la valoració integral del dol migratori (Achotegui, 2010).

Per tal d'utilitzar l'escala VEDA per analitzar l'elaboració dels diferents dols migratoris cal tenir en compte els diferents indicadors, entenent aquest com els “aspectes de la realitat estudiada que es pot especificar per a avaluar-los”. Entre els indicadors de vulnerabilitat hi ha les limitacions físiques, les limitacions psíquiques, la història personal i ser major de seixanta-cinc anys. Entre els indicadors dels estressors cal tenir en compte els aspectes personals, els aspectes socials i ambientals i d'altres aspectes (Achotegui, 2010).

Tanmateix cal tenir en compte alguns criteris per a l'ús adequat dels indicadors, com ara que la vulnerabilitat i els estressors es valoren independentment, que en la valoració dels estressors es té en compte els darrers sis mesos, que una mateixa situació es pot considerar en diversos dols i avaluació de situacions específiques com el vivenciat per persones amb situació d'irregularitat administrativa, persones amb discapacitats i persones que hagin sigut víctimes de violència (Achotegui, 2010).

En l'avaluació dels resultats, cal destacar que amb un estressor extrem ja es considera que la persona forma part de dol extrem. L'existència de vulnerabilitat està associada a la simptomatologia, ja que pesa més els elements de vulnerabilitat que els estressors en l'aparició dels diferents trastorns derivats del dol migratori (Achotegui, 2010).

4.7. Aculturació

L'èxit de l'adaptació o acomodació a la nova societat depèn tant de les habilitats de cada persona com de la capacitat d'assimilar i facilitar l'adaptació per part de l'entorn (Martínez, García i Maya, 1999).

Les estratègies d'aculturació són un factor important per a analitzar la integració i l'adaptació sociocultural i psicològica grups minoritaris o de persones immigrants a la societat receptora (Berry, 2003). Cal destacar, que segons Navas (2004) les actituds d'aculturació adoptades per les persones immigrants varien en funció de l'àmbit del qual es tracti.

El concepte d'aculturació segons Redfield, Linton i Herskovits (1936) compren els fenòmens o canvis en els patrons culturals d'un o d'ambdues comunitats de persones que provenen de

cultures diferents, generats pel contacte directe i que perdura en el temps, entre grups diferents.

Segons Berry (1990), l'aculturació és el "procés mitjançant el qual les persones canvien, sent influenciades pel contacte amb una altra cultura i participant dels canvis generals d'aquesta cultura". Aquest procés es produeix en ambdues cultures que entren en contacte, és a dir tant en la població immigrant o minoritària la qual acostuma a ser més influenciada, com en l'autòctona o majoritària. Aquest fenomen afecta individualment a les persones, generant canvis en els seus comportaments, valors, identitat, etc. (p. 469).

És important diferenciar l'aculturació de la integració, entenent la segona com el procés d'incorporació de persones immigrants a la societat receptora en igualtat de drets, deures i condicions que les persones nacionals sense haver de renunciar a la cultura d'origen. (Lucas, 2002). El concepte d'integració posa èmfasis en la cohesió social derivada d'un sentiment de pertinença de persones i comunitats provinents de diverses cultures en la comunitat d'acollida/receptora.(Zapata i Barrero, 2002).

Berry (2003) ens parla de l'aculturació, diferenciant quatre dimensions o actituds: Integració (multicultural), separació (segregada), assimilació (melting pot) i marginació (exclusió).

El model **multicultural o d'integració**, es basa en el respecte mutu, la convergència d'ambdues cultures sense haver de renunciar a la identitat pròpia, garantint així la llibertat i la diversitat cultural. Les persones migrants tenen els mateixos drets que les persones natives, es promou la participació ciutadana i s'estableixen relacions fluides entre les diferents persones que conformen la població. Les persones migrants, en aquest model conserven els vincles amb el país nadiu i la xara social, així com tenen present la cultura d'origen. La institucionalització del pluralisme cultural, és fonamental per a la integració social, reconeixement i harmonitzant les diferències que coexisteixen/convergeixen en la societat, en aquest cas, multicultural (Berry, 2001).

La **separació** succeeix quan les persones migrants mantenen la seva identitat i les tradicions pròpies de la cultura d'origen i no es teixeixen vincles amb la societat receptora. Quan aquesta disrupció ocorre per la intenció del grup dominant d'impedir la inclusió del grup subordinat, parlem de segregació; altrament, quan hi ha una voluntat d'apertura vers el

territori d'acollida, es denomina separació (Berry, 2001). Aquest model és freqüent en els països en què la regularització administrativa per a les persones immigrants obstaculitza aspectes com la participació política, l'accés a la nacionalitat, el permís de residència, reagrupació familiar, etc., com és el cas d'Espanya, regulat per la Llei d'Estrangeria⁶.

La **marginació** esdevé quan els col·lectius minoritaris o individus, trenquen els vincles culturals i psicològics amb la societat d'origen, així com amb la societat d'acollida. El col·lectiu majoritari o dominant impedeix la participació de les persones immigrants a la nova societat; tanmateix vetlla perquè les persones que pertanyen a grups minoritaris no mantinguin la seva identitat cultural ni les seves pròpies arrels, provocant l'exclusió de les persones immigrants, (Berry, 2001).

El model **assimilacionista** reconeix que existeix la diversitat, però considera que les formes de vida i els valors de les persones autòctones són superiors que les de les persones novvingudes i per tant han de ser substituïts als espais públics. Aquest model condueix a la ruptura progressiva dels vincles existents entre les persones immigrants i les persones que formen part de la seva comunitat d'origen. Tanmateix, el procés d'incorporació de les persones immigrants en la nova societat esdevé asimètric, ja que exigeix la renúncia dels trets identitaris etnoculturals dels col·lectius minoritaris per a ser acceptats, Berry (2001).

4.7.1. Valoració de l'aculturació: Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR)

El Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR) permet valorar l'estratègia d'aculturació aportada per les persones immigrants, seguint la classificació de Berry (2001). Aquest, contempla diferents dimensions: política, tecnològica, econòmica, familiar, social, religiosa i valors o ideologies. Tanmateix, considera que l'origen etnocultural, així com les expectatives prèvies a la migració, influeixen en el procés d'aculturació (Navas, 2005).

La distinció de les quatre estratègies, va en funció de la mitjana de puntuació obtinguda en cada una de les set dimensions i en l'anàlisi dels resultats. Es poden distingir dos blocs de

⁶ Llei d'Estrangeria: Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. Lloc web: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2000/BOE-A-2000-544-consolidado.pdf>

preguntes, les que fan referència al manteniment de la cultura d'origen i les d'adaptació a la cultura d'acollida.

En la taula situada a continuació, queden reflectits els barems de puntuació emprats per a l'anàlisi del qüestionari MAAR, tal com indica Navas (2005).

	Bloc 1. Manteniment de la cultura d'origen	Bloc 2. Adaptació a la cultura d'acollida
Exclusió	- 3 punts	- 3 punts
Separació	+ 3 punts	- 3 punts
Assimilació	- 3 punts	+ 3 punts
Integració	+ 3 punts	+ 3 punts

Taula 1. Barems de puntuació MAAR. Font: Elaboració pròpia

5. SÍNTESI, ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE LA INFORMACIÓ

L'anàlisi dels resultats s'ha realitzat tenint en compte tota la informació disponible per a realitzar una valoració integral del dol migratori. Tot i que s'ha fet ús de l'escala d'avaluació de l'estrès i del migratori VEDA, els resultats d'aquesta s'han tingut en compte únicament per valorar la intensitat en l'elaboració del dol, considerant les manifestacions verbals de cada persona al llarg de l'entrevista personal com a evidències dels diferents dols migratoris vivenciats per cadascú. Tanmateix per a descriure la relació del dol migratori amb el tipus d'aculturació, s'ha utilitzat el qüestionari MAAR.

A) Síntesis històries de vida

Procedint a l'anàlisi dels resultats d'aquesta investigació, primerament s'ha elaborat una síntesi de la història de vida de les deu persones d'entre 18 i 47 anys que hi han participat, que van migrar des de diferents països durant els darrers anys, sis d'elles són dones i quatre són homes.

Amb la finalitat de protegir i garantir la confidencialitat de les dades de les persones que han format part d'aquesta investigació, la identitat de tots els subjectes ha estat codificada. El codi està format per 7 caràcters: les lletres H/D indiquen el sexe (Home/Dona), seguit de l'edat numèrica, un guió i l'abreviatura de tres lletres del país d'origen.

- ❖ H18-GNB és un noi de divuit anys observador, tímid i intel·ligent a qui li agrada escriure, la música i l'esport. Va arribar a Catalunya, sol, fa un any i vuit mesos tot i que el seu viatge de 5.000 km pel desert va començar quan ell en tenia 15. És d'origen Guineà i de religió musulmana i el seu somni era arribar a Espanya.
- ❖ D23-GNQ és una noia de vint-i-tres anys alegre, dinàmica, responsable i forta entregada a ajudar a les persones. Va migrar de Guinea Equatorial fa tres anys per motius acadèmics tot i que per aconseguir aquest objectiu ha hagut d'afrontar diversos obstacles.
- ❖ D23-ROM és una noia de vint-i-tres anys dinàmica, simpàtica, enèrgica i emocionalment inestable. Va migrar de Romania fa tretze anys, ja que els seus pares hi residien des de feia un temps per tal de millorar les seves condicions de vida; és de religió ortodoxa i no és practicant.

- ❖ D24-GNQ és una noia de vint-i-quatre anys, de religió cristiana, simpàtica i amistosa que va migrar de Guinea Equatorial juntament amb el seu germà, per estudiar Enginyeria Telemàtica, ja que considera que Catalunya li ofereix un ampli ventall d'oportunitats acadèmiques i laborals.
- ❖ H36-PAK és un home de trenta-sis anys alegre i molt treballador que va migrar des de Pakistan fa quinze anys per negocis. És de religió musulmana, i el seu somni és reagrupar a Catalunya la seva família formada per una filla de dos anys i la seva esposa.
- ❖ H38-BRA és un home de trenta-vuit anys, a qui li encanta conèixer llocs nous i viure el present; es considera un apassionat de la vida i un etern viatger. Va migrar del Brasil fa vuit anys a través d'un intercanvi amb el bisbat; tot i que va venir per a un breu període de temps, considera que Catalunya és el país que l'esperava per a quedar-s'hi.
- ❖ D41-BRA és una dona de quaranta-un anys que es considera una persona nòmada, activa, amb facilitat d'aprenentatge i difícil de convèncer; és de religió evangèlica i molt practicant. Va migrar sola de Brasil fa vint-i-quatre anys, després de ser mare adolescent, convertint-se en una víctima més del tràfic de persones. Posteriorment va reagrupar-se amb la seva filla i en va tenir una altra conjuntament amb qui va ser el seu marit, qui ara té una ordre d'allunyament per violència masclista.
- ❖ H43-SEN És un home de quaranta-tres anys tranquil i reservat al qui li agrada passejar i parlar amb el seu cercle més proper. Va migrar sol des del Senegal fa tretze anys i als inicis visqué amb el seu germà. És de religió, musulmana, i tot i que li encantaria reagrupar la seva família formada per tres esposes i cinc fills, expressa que la legislació d'aquí no ho permet.
- ❖ D45-PER és una dona de quaranta-cinc anys sincera i reservada; li agrada llegir, aprendre i l'esoterisme. Va migrar fa nou anys del Perú amb la il·lusió d'experimentar noves formes de vida, ja que el seu marit, també d'origen Peruà, vivia ja a Catalunya. És de religió catòlica i té al cap de tornar-se'n quan acabi la seva vida laboral aquí.
- ❖ D47-COL. és una dona de quaranta-set anys sociable, extravertida, humana, de religió catòlica, que detesta les injustícies i intenta ajudar a les persones. Va migrar sola de Colòmbia fa vint anys amb l'esperança de deixar enrere la prostitució. Un any després es va reagrupar amb el seu fill de sis anys, es va casar i va tenir una filla. Tot i que

segons les seves paraules: "va venir per a quedar-s'hi" sent que la seva etapa aquí ja s'ha cremat.

B) Aproximació a les característiques del dol migratori

Una de les principals característiques del dol migratori, és la recurrència, és a dir que s'activa freqüentment, amb aquells indicis que et porten al teu país d'origen, com ara les videotrucades, les fotografies, els missatges, les dates de celebracions importants i els viatges.

És de rellevància destacar que mitjançant les dades extretes de les diferents entrevistes realitzades, el temps no sempre ha actuat com un element que disminueix el dol migratori. Les cites que es troben a continuació, corresponen a tres persones que van migrar fa vint anys, nou anys i vint mesos i totes elles fan al·lusió a la recurrència del dol migratori.

“Los diciembres son horribles, el mes más triste del año, es un hartón de llorar y llorar y llamar y no poder estar junto a ellos.” D45-PER

“El duelo no es cuando vinimos sino cada vez que vamos y nos volvemos, porque para mí es como si se me estuviera partiendo el alma, cuando me estoy despidiendo”. D47-COL

“A veces me despierto por las noches y me asustó durante el día cuando vienen las imágenes de mi vida y del viaje en el desierto, es muy grande el sufrimiento.” H18-GNQ

Tanmateix, com s'ha mencionat al marc teòric, el dol migratori és parcial, és a dir la pèrdua relativa, ja que a diferència del dol per una mort, l'objecte de la pèrdua no desapareix i sempre existeix la possibilitat de retornar.

“Es complicado, pero siempre existe la posibilidad de volver” D23-GNQ

L'ambivalència continua amb la qual han de conviure moltes de les persones immigrants, provoca sentiments contradictoris vers el seu país d'origen i el país d'acollida. Aquesta línia d'ambivalència és vivenciada quan, segons l'aportació de Wanda Santi (1996), les persones immigrants estan entre dos idiomes, entre dos temps, entre dues famílies, entre dos llocs, entre dues congruències, entre l'èxit i el fracàs i entre el que és definitiu i el que és transitori.

“Jo allà hi estic molt bé, però clar, aquí també hi estic, aquí sí que parlem d’aquest xoc, fins que retornes a la teva vida habitual necessites un temps.” - H38-BRA

“Mi esposo es muy mayor, cuando él falte yo me iría, me gustaría estar 6 meses allá, 6 meses acá (...). La ilusión mía sería que me enterraran en suelo colombiano; mi hijo que nació en Colombia también lo quiere, pero la otra es Catalana 100%, entonces pactamos que me incineren y la mitad de las cenizas en cada país.” D47-COL

“Rumanía es como mi hogar que siempre lo será, porque es donde he nacido y mi cultura no la cambiaría por nada aunque respeto a las demás pero España es mi nueva vida desde que me fui de allí; no hay vuelta atrás.” - D23-ROM

“Vivimos en un limbo” D23-GNQ

Les perspectives de retorn són canviants amb temps i varien al llarg del cicle vital de cada persona. Hi ha situacions en què el retorn no és una opció a contemplar, donat que aquest suposa un risc per a la integritat física de la persona, d’altres en les que a la persona li agradaria tornar, però la pressió familiar no convida a fer-ho i d’altres on l’opció de tornar no es contempla d’entrada, malgrat que es pugui replantejar amb el temps. Són molt diverses les circumstàncies personals que influeixen en el retorn, però totes elles tenen en comú que són una nova migració.

“La verdad? yo vine para quedarme. Cuando me vine, me vine a vivir aquí. Ahora muchas veces pienso que mi etapa ya se ha quemado aquí.”

“Me fui con el pensamiento de que algún día volvería a mi país, porque eran mis costumbres y yo había estado acostumbrada solo a esto, pero con el tiempo ya se cambian las ideas. Ahora mismo me gustaría vivir en Rumanía pero no volvería por la calidad de vida.”D23-ROM.

“Yo quiero volver vivir a mi país. Yo estoy trabajando, si tengo algo para vivir allí yo no vivir aquí”. - H43-SEN

“Cuando llegué solo venía para estudiar, pero ya con el tiempo cuando les hablo de regresar mi familia no lo entienden, porque aquí tengo más oportunidades, mejores trabajos, etc. A mí

me gustaría regresar y no sé si haría bien o me arrepentiría luego, aún estoy pensándolo.”

D23-GNQ

“Yo quiero volver vivir a mi país. Yo estoy trabajando, si tengo algo para vivir allí yo no vivir aquí”. - H43-SEN

“Eché de menos mi país muchas veces, me encantaría tener una casa para refugiarme, una familia que arrobe, no tengo nada donde volver, no puedo.” H18-GNB

Les situacions de canvi derivades del procés migratori, modifiquen la identitat de la persona. La identitat és canviant, és a dir, que està en constant construcció i evolució i influeix en les possibilitats de retorn.

“Cuando ya te vas de tu país es muy difícil volver atrás porque ya has visto cosas nuevas, otra calidad de vida, otra clase de pensamientos, no sé...ves otro mundo, te adaptas a otras cosas y cambias mucho, no sé si a mejor o a peor... entonces es muy difícil volver hacia atrás.” D23-ROM

“He perdido la chispa; como soy yo. Cuando viajo la recupero. Me encantaría enseñarte un día las fotos de cuando piso el suelo Colombiano; se me van hasta las arrugas y las bolsas y luego regreso y envejezco. Lo ví con el transcurso del tiempo mirando las fotos. Yo aquí me marchito, allí revivo. Porque aquí vivimos para trabajar.” D47-COL

Si el dol ha estat ben elaborat, comporta un creixement personal que enriqueix a la persona i millora les habilitats d'afrontament, que són de gran utilitat en la resolució de dols posteriors.

“He ganado descubrirme, saber lo que quiero. Antes era más introvertida, ahora me suelto más y exteriorizo lo que siento, tengo el valor de decir lo que pienso” - D24-GNQ

“Me siento más resistente, fuerte, decidida a pesar de estar triste, del ánimo y mi estado emocional”. D45-PER

“He ganado en experiencias, ahora veo las cosas de distinta manera, he aprendido a enfrentarme sola, ahora soy más fuerte.”D23-GNQ

Tanmateix, la complexitat que deriva de la migració, comporta regressions psicològiques, enteses aquestes com a mecanismes de defensa que consisteixen en el retorn a una etapa del

desenvolupament humà anterior, que actua com a resposta vers situacions de risc o adversitat. Tanmateix, l'odi expressat en la següent **exemplificació**. És una reacció del subjecte davant d'una amenaça, que prové del món exterior, per a preservar la integritat. (Freud, 1915).

“Yo odiaba todo en España, odiaba la comida, odiaba la forma de ser vosotros, claro...piensa que en Brasil tú en cada esquina das un beso hay mucho mimo, mucho cariño, mucha recepción. ” D41-BRA

Són moltes els aspectes que formen part de la vida d'una persona que es deixen enrere quan una persona migra; tot i que els set dols de la migració s'especifiquen a continuació, la cita mostrada a continuació remarca la multiplicitat atribuïda al dol migratori.

“Echo de menos muchas cosas: cultura, familia, amigos, negocios...” H34-PAK

C) Valoració de l'elaboració del dol migratori

Amb el suport de l'escala de valoració de l'estrès i del dol migratori VEDA, s'han pogut analitzar els factors de vulnerabilitat i els estressors simples, complexos i extrems, que porten a les persones a elaborar els diferents tipus de dols migratoris. Conjuntament amb tota la informació extreta de les entrevistes personals, s'ha procedit a determinar el tipus de dol vivenciat per cadascú. Es considera que una persona té un dol migratori complex o extrem, quan, almenys, en un dels set àmbits, presenta el dol en aquesta complexitat.

Pel que fa a l'elaboració dels dols migratoris, en el cas de H38-BRA i D24-GNQ parlem de dols simples. Ambdós casos el procés migratori va tenir lloc amb condicions favorables, en un cas per un conveni d'intercanvi laboral eclesiàstic i en el segon cas, per estudis universitaris, en què les seves expectatives van veure's realitzades. L'arribada al país i l'acollida per part de la societat catalana ha estat favorable i inclusiva i en ambdós casos, el procés migratori ha anat acompanyat de sentiments d'incertesa i nostàlgia.

En el cas de H43-SEN, H34-PAK, D23-GNQ, D45-PER i D47-COL, parlarem ja de dol migratori complicat. Respecte als casos dels homes, el fet de tenir fills i esposa al país de procedència dificulten el dol per l'elaboració del dol per la família, així com el dol per l'estatus, ja que en ambdós casos, les expectatives econòmiques i laborals, difereixen de la seva situació actual. Tanmateix, tot i que ambdós fa més de deu anys que van migrar, la

barrera lingüística els impedeix una comunicació fluida i, per tant, la plena inclusió en l'entorn. Tot i que els sentiments d'impotència i inferioritat, afloren en la majoria dels casos, en el cas de les dones, els sentiments de nostàlgia, tristesa, soledat i en dos casos de culpabilitat per no poder cuidar dels seus pares d'edat avançada, dificulta l'elaboració dels dols migratoris.

És important destacar que excepte en un cas, que preveu la reagrupació familiar, les altres quatre persones que han elaborat dols complicats, tenen intenció de retornar al país d'origen quan les circumstàncies ho permetin, a diferència de les persones que han elaborat dols migratoris simples, les quals tot i que consideren que el futur és incert, no preveuen retornar.

Quan les circumstàncies personals són molt desfavorables, parlem del dol migratori extrem. Aquest és el cas de H18-GNQ, D23-ROM i D41-BRA; en el primer cas, els riscos físics viscuts durant els darrers anys, inclòs el trajecte migratori en condicions extremes, són reviscuts dia rere dia, amenacen el seu benestar psicoemocional, i dificulten les seves relacions interpersonals. En els discursos d'aquestes persones, es desprèn que els sentiments que els acompanyen són la por, la soledat, frustració, la desesperació i l'esperança, fet que es desprèn el seu esperit lluitador i resilient, malgrat la gestió personal de les adversitats.

En el segon dels casos, les discriminacions en l'entorn per motius del país de procedència, van desencadenar amb situacions d'assetjament escolar, que avui en dia, no ha pogut superar psicològicament, aquest fet, conjuntament amb el conflicte identitari derivat de la migració va desencadenar amb malalties mentals.

En l'últim cas, la migració com a víctima de la trata humana, juntament amb la separació de la seva filla acabada de nàixer durant molts anys, la desaprovació familiar al país d'origen i la violència de gènere experimentada pel seu exmarit, conformen una situació difícil de gestionar.

D) Classificació dels diferents tipus de dol migratori segons els àmbits d'afectació

Tenint en compte que el dol migratori és múltiple i seguint la classificació dels set dols segons Achotegui (2002), en aquest apartat es pretén identificar els trets comuns entre les persones que han vivenciat el mateix tipus de dol migratori

Família

Per tal de comprendre la influència de la família en l'estat anímic de les persones migrants, en primer lloc cal destacar la posició que aquesta ocupa en la seva vida, ja que aquest dol ha estat expressat per totes les persones entrevistades. La família i els amics, doncs, juguen un paper fonamental en la vida de les persones entrevistades, com es reflecteix a continuació.

“La familia és tot, perquè jo no sóc res sense la meva família, sense les meves arrels; és imprescindible i és el lloc on aprens a estimar, a ser el que ets. ” H38-BRA

“ Familia para mí es todo; mi gran apoyo, que da fuerzas y te ayuda siempre” H43-SEN

“Creo que la familia no la define la sangre sino el cariño, los momentos que has pasado...Está por encima de cualquier cosa, por esto tengo amigas que les digo hermanas”.

D47-COL

El dol per la família, és vivenciat de manera més intensa durant els períodes en què es produeixen situacions complicades, per malaltia, mort, divorcis, necessitat, etc.

“Mi marido perdió un hermano estando aquí y se siente culpable; siente que si él hubiese estado allí, no hubiese pasado” D45-PER

“En el momento de cosas serias, enfermedades, muertes...te reconcome mucho la conciencia y piensas si realmente te compensa haber estado tanto tiempo en otro país” D23-ROM

Entre els estressors extrems en l'elaboració del dol per la família (Achotegui, 2010, P.96) en l'àmbit personal es troben la separació de fills menors d'edat, els divorcis traumàtics, la manca de recursos per a la reagrupació familiar, el perill per guerra, les amenaces als familiars que viuen al país d'origen, etc.

“Mi hija se quedó con mi madre, como si fuera una adopción, porque que tu hija haya parido con 16 años es vergonzoso. Seguí en contacto con ella...però no és el mateix, jamás de la vida, y esto nunca se supera...era mi bebé.” D41-BRA

“Migrar es muy duro si tienes hijos, yo en mi caso tenía uno de 6 años y para mí fue muy, muy duro” D47-COL

Les persones que han estat víctimes de violència o abusos sexuals en la infància es considera que tenen una vulnerabilitat extrema per la família (Achotegui, 2010, p. 113). Entenent la migració com una oportunitat, H18-GNB ha guanyat una família, la família que tants anys feia que no tenia. És per això que tenint en compte les circumstàncies individuals de cada persona, el dol per la família en aquest cas és independent del dol migratori, a banda de si s'ha dut o no a terme una migració, existeix aquest dol i en aquest cas, no hi ha estressors que potencien el dol migratori per la família, ja que la migració l'ha ajudat a tancar les ferides del seu passat.

“Perdí la esperanza, pero he ganado una familia; mis nuevos padres son suerte, muy buenos. Yo no conocí a mi padre, murió antes que nací. Cuido mi madre durante enfermedad hasta qué poco grande, nueve o diez años mi madre murió y no pude quedarme solo en casa y tuve que salir. Vivía con mi tío pero siempre pegaba, me hizo daño mucho daño, dejó cicatrices. ¿Ves esto? (ensenya varies cicatrius). Tengo que aceptar el sufrimiento porque no tengo otra opción. Cuando era un poco más grande, tenía ideas y me fui de su casa para vivir con nadie porque no conozco nadie en ciudad, vivía en calle, dormía en calle, así fue. Fueron momentos difíciles y muy dolorosos y todavía lo son ahora.” - H18-GNB

Idioma

Les migracions impliquen la disminució o pèrdua de contacte amb la llengua materna (Achotegui, 2010, p. 45). Tot i que la migració entre països hispanoparlants, no necessàriament comporta la pèrdua total amb la llengua materna, migrar a Catalunya implica l'esforç en l'aprenentatge i l'adaptació a una nova llengua, el català.

“El català i castellà el vaig aprendre el primer dia, perquè la gent mai s'ha posat al meu cos, mai...espavila., t'obligues a parlar.” D41-BRA

Sentiments d'impotència, vergonya i inseguretat, acompanyen a les persones migrants en el procés d'aprenentatge d'un nou idioma i limiten la seva voluntat d'expressió.

“Algo tan simple como pedir permiso para ir al baño en clase me empeñó mucho en aprender el idioma, porque me veía fatal, sentía mucha impotencia.” D23-ROM

“Al principio me costó muchísimo el catalán, mis notas fueron un fracaso, de verdad que una vergüenza...pero porque no entendía nada.” D23-GNQ

La majoria de les persones entrevistades, segueixen en contacte amb el seu idioma nadiu, ja que mantenen relació amb persones que viuen al seu país d'origens o coneixen a persones al territori amb qui comparteixen la parla.

“Quan parlo amb un grup més petit parlo el portuguès. Sempre segueixo parlant el portuguès. Tenim un grup i quan alguna parla malament, doncs ens queixem.” D41-BRA

Únicament una de les persones que formen part de la investigació ha manifestat un dol per la parla de la seva llengua materna. Cal observar que, a diferència de la resta de persones entrevistades, les quals mantenen la seva llengua materna regularment quan parlen amb els seus familiars o amics que provenen del mateix país d'origen, la persona que ha expressat un dol per la pèrdua de contacte amb la llengua **materna. No** té contacte amb el país d'origen ni coneix a persones que parlen el seu idioma nadiu al territori d'acollida.

“Echo de menos mi idioma. En realidad yo hablar 6 idiomas, porque alguien que vive en la calle tiene mucho aprender y conozco todos. Quiero enseñar a alguien mi idioma porque hable mi idioma, sería a ti si gustases.” H18-GNB

Terra

Les persones que han manifestat un dol per l'entorn, és a dir pels paisatges, el clima, els colors, etc., tenen en comú que van créixer en països amb climes més càlids, en aquest cas: Guinea Equatorial, Brasil, Colòmbia i la costa Peruana. Algunes de les afirmacions que evidencien aquest dol són les següents:

“Echo de menos bastantes cosas pero sobre todo los lugares; me encantaba salir a pasear por las tardes; Guinea tiene muy buenos paisajes, solo que tienes que saber explorarlos pero me encanta su naturaleza y realmente son muy bonitos.” D24-GNQ

“El primer que em ve al cap quan penso en Brasil és el sol, la playa, la luz y la comida. L'he trobat a faltar moltíssim, però de vegades ho compenses amb d'altres coses.” D41-BRA

“Echo de menos el verdor, los frutos de los árboles, los lugares, que son más alegres, más verdes.” D47-COL

Totes les persones que han manifestat un dol per l'entorn, són dones, vivien a grans ciutats, tres d'elles han migrat cap a un poble i una a la ciutat. Tanmateix totes elles pertanyen a religions cristianes.

Cultura

El dol per la cultura comprèn el distanciament o la pèrdua de les formes de vida, els costums i les maneres d'actuar pròpies de la cultura de procedència. Tota persona que no té dèficits personals que actuen com una barrera té la capacitat d'establir el contacte amb una nova cultura i per tant, el dol no es converteix en extrem. No obstant això, el dol per la cultura ha estat expressat per nou de les deu persones migrants entrevistades.

“A veces yo echo de menos mi cultura.” - H18-GNN

“Senegal es más bonito para mí que España. La cultura me falta, cultura diferente de mi país, no es igual, quiero mi cultura, allí es más tranquilo y esto me falta, allí todos más juntos.” - H43-SEN

Tanmateix cal destacar que no necessàriament quan existeix més diferències culturals entre els països de procedència i d'acollida i en conseqüència el xoc cultural esdevé més intens, el dol per la cultura es veu incrementat.

“En mi concepción, el duelo depende del carácter de la persona, no de dónde venga, porque vengamos de donde vengamos, todos los inmigrantes nos hemos visto forzados a alejarnos de nuestra familia, de nuestras costumbres y de nuestra zona de confort.” D47-COL

Per tal de fer front al distanciament de la cultura d'origen i mantenir la identitat cultural diverses persones intenten reproduir els costums culturals dels països de procedència en fets quotidians com és, per exemple, en la manera de vestir, però sobretot en els àpats, siguin elaborats amb productes importats o bé combinats amb d'altres típics del territori.

“Yo siempre voy con ropa de mi país aquí, me visto con boubou, traje de mi país; es mi cultura.” H43-SEN

“No sabe igual lo que cocino aquí, pero hago muchos platos de allá y con mi marido le metemos el cilantro y las especias peruanas a todo lo que cocinamos.” D45-PER

“Me encanta fusionar la comida, fusiono la comida colombiana con la catalana.” D47-COL

Més enllà dels valors o formes d'entendre la vida, no oblidem que la cultura també és la música, la dansa, la pintura, el cinema... en definitiva, l'art. Les diferències artístiques entre la cultura de procedència i d'acollida, són objecte d'enyorança. Així ho viuen dues persones d'origen Llatinoamericà.

“Trobo molt a faltar escoltar la música que ressonava pels carrers, pels mercats i sobretot en les cerimònies (...). Segueixo escoltant música d'aquí i d'allà.” H38-BRA

“En mis raíces está el baile, la salsa choke, me hubiese encantado dedicarme a esto. Echo de menos salir a bailar, a rumbear; aquí la gente es muy parada, incluso mis padres se aburrieron de fiesta cuando me vinieron a visitar.” D47-COL

Sense allunyar-nos del concepte del dol migratori, tal com s'ha esmentat en la fonamentació teòrica, els models de conducta o models de personalitat ideals, en gran manera són determinats per fets històrics, socials i econòmics, fet que ens ajuda a comprendre que la manera d'actuar sigui similar entre les persones que provinents del mateix país.

“El que més m'agrada de la gent del Brasil és l'espontaneïtat. Nosaltres tenim una increïble capacitat d'improvisar i tirar endavant, en canvi a Europa és més quadriculat, més formal.” H38-BRA

“De España no me gusta que hay demasiada libertad en el amor y la sexualidad. En Rumanía es muy distinto, te tomo más en serio, no es solo una noche y te respeto. A consecuencia, siento impotencia y me cuesta más encontrar una pareja estable” D23-ROM

“En el supermercado no te puedes relacionar con una criatura. En Brasil yo veo a tu hijo que hace una gracia y yo me río, juego con él y no pasa nada. Aquí tú ríes a un niño y parece que lo estés intentando secuestrar o algo, qué decepción por favor.” D41-BRA

Derivat de la manera de ser predominant en la societat, cinc de les set dones que han participat en la investigació comparteixen que aquí les persones d'aquí són més fredes, introvertides, poc inclusives, i a conseqüència d'això els falta sentir el caliu humà.

“Echo de menos la forma de ser; sin ofender, pero creo que la gente es muy cerrada, no te abren las puertas, ni intentan darte conversación, lo contrario. Los vecinos eran como familia, aquí apenas me saludan con mala cara en el ascensor... y esto me falta, sentir el calor de la gente. “ D23-GNQ

“Lo que más extraño de allí, el calor humano. Mami, el cariño, la gente zalamera; en este país vivimos para trabajar y en nuestro país trabajamos para vivir., porque allí siempre trabajas y vives con lo mínimo pero siempre tienes tiempo y dinero para fiestas. “ D47-COL

Estatus

L'estatus comprèn tot el relacionat amb la posició que ocupa una persona a la societat, l'accés a les oportunitats, la feina, l'habitatge, la situació administrativa, legal i econòmica, etc. Aquest dol ha estat expressat per quatre persones, dos homes i dues dones d'edats diverses, tot i que la proporció ha estat el 50% dels homes i el 33% de les dones.

Tot i que algunes de les persones immigrants que han format part d'aquesta recerca van emprendre el viatge per a millorar la seva qualitat de vida, l'accés a algunes oportunitats ve determinada per la situació legal en la qual es troben, estan regulats per la Llei d'Estrangeria que, sobretot durant els primers anys no els afavoreix, sinó tot el contrari.

“Allí en Senegal tenía un barco, mi barco, pero estaba trabajando, trabajando y no ganar mucho porque el pescado no vale tanto como aquí. Primer tiempo aquí, vendiendo algo en la playa hasta que papeles. Ahora trabajo mantenimiento camping para otros. Me gustaría tener mi barco, mi negocio y negocio de ropa para mi esposa.”.H43-SEN

Pel que fa a la **situació administrativa i legal** de les persones que han format part d'aquesta investigació, cal destacar que tot i que en els inicis alguns arribaren sense la documentació en regla, actualment totes elles tenen permís de residència i treball i en algun cas, també la nacionalitat. Tot i això la carrera professional d'algunes persones es veu obstaculitzada per les dificultats en l'homologació dels seus estudis realitzats a països extracomunitaris.

“Hice el bachillerato de números, pase con nota la selectividad para venir a estudiar enfermería en Barcelona y al llegar aquí, nada me valía., debía hacerlo de nuevo”

D23-GNQ

Tot i el pes que té la situació administrativa i legal amb la millora de l'estatus social, la societat receptora, juga un paper fonamental en l'autoconcepte i la percepció de l'estatus de les persones immigrants.

“En Guinea nunca me faltó de nada, pero aquí me han tratado como si viniese del bosque infinidad de veces.” D23-GNQ

En general, durant els primers anys, la migració comporta un retrocés en l'estatus social (Achotegui, 2010, p.56); quan al llarg del temps aquest no millora, afloren els sentiments de desmoralització i frustració. (Freud, 1974).

“En Pakistán tenía casa entera 4 plantas, 137 animales, búfalos, ovejas, cabras.... Estudié y tenía negocios, todo mío, aquí solo pagar alquiler y nunca lo consigues.” H34-PAK

“A la hora de buscar faena, he notado que nosotros al venir por necesidad nos adaptamos mucho más rápido al trabajo duro y lo hacemos sin rechistar porque hemos venido para esto, y nos pongan lo que nos pongan por así decirlo, lo aceptamos. (...) Me esperaba avanzar un poco más, pero por cosas de la vida, o estados de ánimo míos, estoy aún en una etapa que no me siento realizada para mi edad.” D23-ROM

Tanmateix, sobretot amb el pas del temps, la migració sovint genera un ascens en l'estatus social de la persona.

“Mi vida ha mejorado al 100%. Yo cuando era jovencita fui pandillera y la mis hermanos pequeños los enseñaba a pelear con cuchillos. Me vestía con mi minifalda, mi escote, bien maquillada, con tacones y era madre soltera. Llegué a España cómo prostituta. Yo he ganado una estabilidad, una familia, nunca me ha faltado el trabajo.” D47-COL

Contacte amb el grup ètnic de pertinença

En aquest apartat es vol analitzar com és elaborat el dol pel contacte amb el grup ètnic de pertinença en les persones migrants. Aquesta dimensió comprèn les relacions interpersonals entre les persones amb qui tens trets comuns i t'hi identifiquis. Les persones immigrants han

d'elaborar per un costat l'estrès que genera haver de contactar amb un nou grup de pertinença i el dol per la disminució o pèrdua de contacte amb el seu grup ètnic.

“Al estar en un país que no es el tuyo siempre te sientes un poco excluida, por así decirlo, y si no te sientes tú, te hacen sentir otros así. Hay gente que lo apoya y lo ve normal, otra gente que no puede soportar que haya extranjeros” - D23-ROM

Les persones tenen tendència a agrupar-se i pertànyer a algun grup amb el qual s'identifiquen. (Achotegui, 2010, p.57).

“Amb quasi totes les cases culturals en què m'identifico hi participo: andalusa, catalana, castellana i brasilera, participo en les quatre.” D41-BRA

De les persones que han participat en aquesta recerca, vuit tenien algun familiar al territori en el moment de la migració (ja fos un germà, la parella, els pares, cosins o els tiets), fet que els va facilitar la primera acollida, excepte en el cas d'un adolescent que va migrar sense referents i una dona que va esdevenir víctima del tràfic humà.

Pel que fa al contacte amb el grup ètnic de pertinença, l'acollida per part de la població autòctona té un paper fonamental. La rebuda al territori, en alguns casos ha estat un element favorable, fet que contribueix en una elaboració del dol apropiada per la pèrdua de contacte amb el grup ètnic de pertinença. És interessant observar que tots els homes entrevistats recalquen la bona acollida ciutadana que han tingut al territori Català, a diferència de les dones, la majoria de les quals (83%) assenyalen haver estat víctimes de prejudicis racials en algun moment de la seva vida.

“Sempre he estat molt a gust, m'han tractat molt bé, no sé si és pel fet de ser sacerdot, és a dir persona pública, però el tracte ha estat molt cordial.” H38-BRA

“La gente es buena conmigo, tengo mucha gente tranquila. No he visto malos, para mí nunca me trata cosas de racistas.” H43-SEN

“En el viaje marroquíes tratan muy mal negros y a mí. Aquí en España la gente siempre es muy buena conmigo.” H18-GNB

- Acollida i racisme

El concepte de racisme implica “un sistema d'abús de poder o dominació reproduït per pràctiques socials de discriminació i per ideologies i actituds de prejudicis” (Teun, 1991). Els prejudicis cap a altres grups socials, que es converteixen en actituds racistes i xenòfobes, interfereixen negativament en la coneixença d'altres grups de persones. Algunes persones coincideixen en el fet que els costa o els ha costat fer noves amistats, ens expliquen com van viure l'acollida social al territori.

“Me trataron muy mal, muy mal, muy mal. (...) Yo tenía un embarazo de alto riesgo y unas señoras dijeron: ella que pase atrás que es inmigrante. ¿Algún día te has sentido como una basura? Pues yo me sentí peor que esto. Los extranjeros de mierda al final de la cola...es triste. Esto fue al principio, la gente ha evolucionado, gracias a dios me respetan mucho.”

D41-BRA

“Al llegar al aeropuerto, me acerqué a una chica a preguntar como llegar a mi vuelo y se apartó de mí como si le fuese a robar o a pedir dinero; seguí, probé con un chico, con otra chica y todos se alejaban sin responderme y girando la cara., me fui a llorar al baño, muy fuerte. Probé después a preguntar a una chica negra y me acompañó hasta la puerta. Ahora que llevo un tiempo aquí ya entiendo porqué se alejaban...lo pasé muy mal. Muchas personas me han preguntado si era adoptada, incluso mi profesora. Hay gente que cree que por el hecho de venir de África, no tienes conocimientos, no puedes estar a la altura o al nivel educativo de las personas europeas. ” D23-GNQ

Tanmateix, el racisme pot convertir-se amb el desencadenant de l'assetjament escolar, convertint-se amb un estressor del dol pels riscos físics de la persona. Aquest és el cas expressat a continuació.

“Cuando llegué aquí, mmm...me hicieron mucho bullying, muchísimo...incluso me golpeaban en las salidas. Al principio me cohibí porque eran todos contra uno y estaba muy apagada, porque mis padres me habían traído aquí los acusaba de que no me estuvieran tratando bien aquí, aunque no era su culpa, era de los niños.. Esta situación se alargó demasiado, Me revelé con todo el mundo, incluso con mi familia. Amigos si es que aún así se puede decir, están en Rumanía. Soy abierta pero...aquí tengo dos, y una también es de fuera.”. D23-ROM

Seguretat i riscos físics

Les situacions inhumanes amb què viatgen moltes de les persones procedents de l'Àfrica Subsahariana, suposen un risc per a la integritat física i per la seva vida.

“Marruecos por las noches quemaban las casas, las tiendas donde dormíamos. Me atacaron allí grave, me acuchillaron. Tengo cicatrices de viajes y también de mi niñez. Cuando subimos en la patera una noche, a las doce de la noche y fuimos al mar (cau llàgrima)... yo caí en el agua... me ahogué montón, bebí montón. Me ayudaron, grité y mis amigos me ayudaron subir otra vez. Soy superviviente. Superviviente, lo soy. (...) Estás sufriendo en desierto, allí la gente te hace sufrir más, porque cuando te cogen...te desnudan del todo y te sacan móviles para llamar a tu familia que envíe el dinero para ellos... Las chicas que viajaban estaban muy maltratadas; las violaban como si fuera un juego de mesa... tenía mucho sentimiento de ellas pero yo no puedo hacer nada, tengo que sobrevivir y salvar a mi mismo” H18-GNB

Per altra banda, l'arribada i el dia a dia al país de destí, pot suposar un perill, per exemple si es tracta de víctimes de tràfic humà o de violència de gènere. Aquestes situacions viscudes sense una xarxa familiar de suport, són vivències en silenci i en soledat, provocant danys psicològics permanents i sovint irreparables.

“Bueno, yo llegué a Barcelona...esto sería una parte muy especial que me gustaría contar en un documental de mujeres maltratadas o de ventas de personas. El proceso que pasé de separación fue muy duro, tengo cuatro procedimientos abiertos, me reventó la cabeza, me dejó tirada al suelo y le piden 4 años y medio de prisión. Tengo miedo cuando salga, mucho miedo. Era mi pareja... entonces ahora mismo tengo... sí que tengo a mi familia que hago una llamada y están allí, pero estoy sola, enferma de cabeza.” D41-BRA

Tanmateix, tenint en compte que la migració cerca una millora en la qualitat de vida de les persones, no és d'estranyar les situacions en les quals la migració suposa una millora en la seguretat ciutadana i un factor de protecció en l'elaboració del dol pels riscos físics.

“El que menys m'agrada de Brasil és la violència. A St. Paul, no tenia coratge de sortir amb el mòbil.” H38-BRA

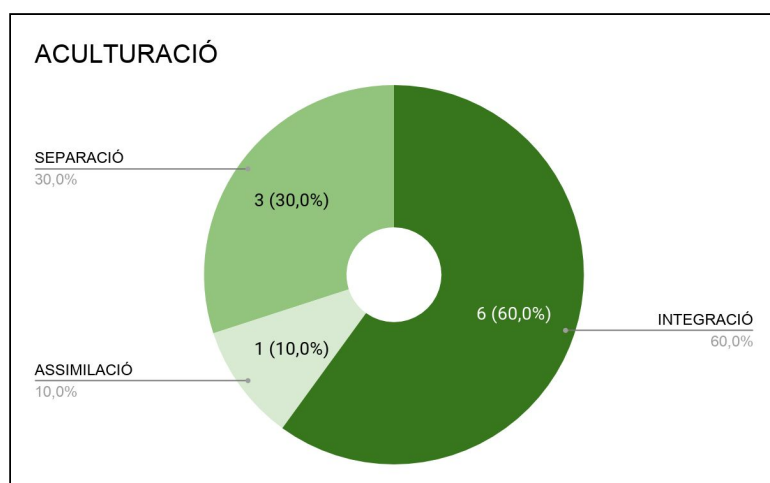
“En Guinea no puedes andar sola por la noche, ni bueno, por la tarde a veces. Por la noche es seguro que te hacen algo malo, y de día también pero no es lo mismo. Aquí no tengo miedo aunque sean las 4 de la madrugada” D24-GNQ

És important destacar que les tres persones que han presentat un dol migratori extrem han vivenciat el dol pels riscos físics.

Tot i que l'edat de les persones entrevistades, no ha influenciat amb els diferents tipus de dol migratori mencionats anteriorment, ja que totes les dimensions comprenen una extensa franja d'edats, en el dol pels riscos físics s'ha pogut evidenciar mitjançant el model d'anàlisi VEDA que les quatre persones que l'han manifestat han presentat elements de vulnerabilitat durant la seva adolescència.

E) Aculturació i dol migratori

Considerant les estratègies d'aculturació explicades al marc teòric i conceptual, en aquest apartat s'ha analitzat si s'estableix algun tipus de correlació entre el dol migratori i l'estratègia d'aculturació adoptada.

Gràfic 1: Aculturació. Font: Elaboració pròpia

Tal i com es mostra en el gràfic 1, mitjançant l'anàlisi general del Model Ampliat d'Aculturació Relativa (Navas i Cols, 2004) aplicat a les deu persones que han format part d'aquesta investigació, s'ha pogut observar que l'estratègia d'aculturació més utilitzada és el model d'integració que correspon a un total de sis persones (60%), seguit del model per separació que correspon a tres persones (30%) i l'estratègia d'assimilació que representa a una persona. És important destacar que cap de les persones entrevistades han adoptat una aculturació per exclusió.

	Família	Idioma	Cultura	Estatus	Terra	Grup Ètnic	Riscos Físics	Estratègia d'aculturació
H18-GNB	X	X	X				X	Assimilació
D41-BRA	X		X		X		X	Integració
D23-ROM	X		X	X		X	X	Separació
H38-BRA	X							Integració
H43-SEN	X		X	X				Separació
D23-GNQ	X		X	X		X		Integració
H34-PAK	X		X	X		X		Separació
D47-COL	X		X		X		X	Integració
D45-PER	X		X		X	X		Integració
D24-GNQ	X		X		X			Integració

Taula 2: Anàlisi dels dols i les estratègies d'aculturació adoptades. Font: Elaboració pròpia

Relacionant l'anàlisi dels diferents dols migratoris amb l'estratègia d'aculturació de les persones immigrants, tal com es mostra en la taula 2 s'ha pogut observar que l'única persona que ha presentat el dol per l'idioma i que també presenta un dol per la família, la cultura i un dol extrem pels riscos físics, ha utilitzat l'estratègia d'assimilació.

També, s'ha pogut detectar que totes les persones que han adoptat una estratègia d'aculturació per separació presenten un dol per l'estatus. És de rellevància el fet que cap persona que ha adoptat la separació com a estratègia d'aculturació, ha presentat un dol per la terra.

Per d'altra banda de les persones que han adoptat una estratègia d'integració multicultural, el 86% d'elles, no ha manifestat un dol per l'estatus i totes les persones que han manifestat un dol per la terra han adoptat aquest tipus d'aculturació.

Cal destacar que no s'ha trobat correlació entre els dols per la família i per la cultura, amb les estratègies d'aculturació. Tanmateix, tampoc s'ha pogut evidenciar si hi ha una relació entre el model d'aculturació per exclusió i els dols migratoris, ja que com queda representat en el gràfic anterior, no hi ha representació d'aquest tipus.

En aquesta mateixa taula s'ha evidenciat que les deu persones entrevistades han expressat un dol per la família, nou de les quals també l'ha mostrat per la pèrdua o distanciament amb la cultura d'origen. Així mateix, s'ha observat que tres de les quatre persones que han expressat el seu dol pel grup ètnic de pertinença són les mateixes persones que han manifestat un dol per l'estatus social.

Per acabar amb el present anàlisi de resultats, considero important destacar les expressions d'il·lusió i gratitud que evidencien que el dol migratori tot i ser un fenomen latent en la vida de les persones immigrants, sovint és desatès.

“No suelo hablar de esto, ha sido como una terapia, me siento desahogada.” D23-ROM

“Me siento importante de contar estas cosas y salir en el trabajo.” D47-COL

“Todo mundo pregunta papeles, trabajo, dinero, nadie cómo sientes tan lejos.” H43-SEN

“Me gustaría contar más cosas otro día, porque confío. Si no hablo, no me curo.” H18-GNB

6. CONCLUSIONS

6.1. Conclusions finals

Arribats a aquest punt de la recerca, i tenint en compte que l'objectiu general d'aquesta investigació és la comprensió del dol migratori mitjançant les vivències de les persones migrants entrevistades, s'ha arribat a les següents conclusions:

Els dols més freqüents de la migració són el dol per la cultura i el dol per la família. Aquest fet és degut al paper de socialització i suport que suposa la família en la vida de les persones i al fet que la cultura ens envolta contínuament, estem immersos en ella i embolcalla les nostres accions quotidianes.

El primer objectiu específic de la recerca, pretén identificar les característiques que comparteixen les persones que han vivenciat el mateix tipus de dol migratori. Tot i que segons Achotegui (2003) les dones elaboren les pèrdues abans que els homes, en aquesta recerca no s'han trobat diferències significatives que ho sostinguin. No obstant això, el dol per la terra ha estat experimentat únicament per dones i el dol pel contacte amb el grup ètnic de pertinença, majoritàriament també. En aquest punt, considero important remarcar que en nombrosos casos, les dones han estat víctimes de discriminacions o prejudicis racials al llarg de la seva vida a Catalunya, a diferència dels homes, els quals tots indiquen haver-s'hi sentit ben acollits. Una explicació a aquest succés, pot trobar-se en el fet que les diferències en el procés de socialització i els rols de gènere, comporten que els sentiments d'inferioritat, tristesa i soledat siguin més exterioritzats per les dones i reprimits pels homes (Elgorriaga, 2011).

El dol per la terra ha estat vivenciat per persones provinents de països més càlids. Tanmateix es confirma l'aportació de Tizón (1993) que sosté que el canvi de vida del medi urbà al medi rural o viceversa comporta més dificultats que quan la migració es realitza entre llocs de característiques similars.

D'acord amb els resultats d'aquesta investigació, es refusa la hipòtesi que sosté que com més diferències culturals hi ha entre el país d'origen i el de destí, més complexa és l'elaboració del dol migratori per la cultura, ja que, independentment del país de procedència, el procés

migratori comporta canvis, pèrdues i un distanciament de les arrels, i l'elaboració d'aquest depèn sobretot de la manera de ser i la capacitat d'adaptació de cada persona.

D'aquest estudi se'n desprèn que les persones que han presentat dols migratoris complexos, preveuen tornar a viure al seu país d'origen quan les circumstàncies els ho permetin, a diferència de les que experimenten dols simples i extrems, les quals no ho preveuen. D'acord amb aquests resultats, es refusa la hipòtesi que planteja que les perspectives de retorn al país d'origen dificulten l'elaboració del dol migratori. L'explicació d'aquest fet rau en el fet que, per a moltes de les persones que presenten un dol migratori extrem, el retorn suposa un risc per la seva seguretat física o no disposen d'una comunitat on poder retornar.

Els arguments d'algunes persones immigrants mostren que la intensitat del dol ha disminuït amb el temps, mentre els d'altres que fa més anys que han migrat, indiquen que tot i que la simptomatologia disminueix, el dol continua latent, però que s'aprèn a conviure-hi, tot i que sovint apareix la fantasia del retorn. Amb tot, les evidències verifiquen la hipòtesi que sosté que el temps ajuda en l'elaboració dels dols migratoris, però que cada persona és única, cada situació és diferent, i sobretot, que el dol migratori és recurrent.

Tenint en compte l'aportació de **Salvador (2002)**, que defensa que l'elaboració del dol migratori depèn del moment del cicle vital de la persona en què té lloc la migració, mitjançant l'anàlisi dels resultats s'ha evidenciat que totes les persones amb un dol migratori extrem, van migrar durant l'adolescència, una etapa fonamental en el desenvolupament de l'autoconcepte i la identitat de les persones. Tanmateix, totes elles han presentat un dol pels riscos físics, podent associar la presència d'aquest amb el dol migratori extrem.

Entrant en el segon objectiu específic, que vol descriure les correlacions entre els diferents tipus de dols migratoris, es desprèn que s'esdevé una relació entre el dol per l'estatus social i el dol pel grup ètnic de pertinença, dimensions que tenen a veure amb la posició que la persona ocupa en la societat i la seva acceptació per part de l'entorn. Tanmateix, la pèrdua d'estatus, de drets i de llibertats que va associada als primers anys dels processos migratoris, impliquen també dificultats de participació social, i consegüentment, dificultats en la identificació amb grups ètnics o de pertinença.

Respecte al tercer objectiu específic, s'ha dut a terme una anàlisi de la relació entre el dol migratori i l'estratègia d'aculturació adoptada. D'aquesta anàlisi se'n desprèn que el dol per l'estatus condiciona l'estratègia d'aculturació de les persones migrants i la presència d'aquest dol està vinculada a l'aculturació per separació.

Tanmateix, s'ha observat que les persones que han manifestat un dol per la terra han adoptat la integració com a estratègia d'aculturació, i s'ha evidenciat que l'única persona que ha adoptat una estratègia assimilacionista és la que ha expressat el dol per la parla de la llengua materna, podent vincular el distanciament total de les seves arrels amb l'estratègia d'aculturació adoptada.

Partint de la hipòtesi que les persones amb un dol migratori simple adopten una estratègia d'aculturació per integració multicultural, les persones que han presentat dols migratoris simples s'han integrat, i per tant, es verifica aquesta hipòtesi. No obstant això, els resultats d'aquesta recerca no ens permeten evidenciar si hi ha una relació directa entre els dols complexos i extrems amb les estratègies d'aculturació.

Vinculat al quart i darrer objectiu específic de la present recerca: identificar els sentiments vinculats al dol migratori, s'ha observat que els sentiments vivenciats per les persones migrants entrevistades varien en funció de la intensitat amb la qual s'elabora el dol. Així doncs, en les persones amb dols simples, predominen els sentiments de nostàlgia i incertesa, mentre que les persones amb un dol complicat, indiquen sentir-se o haver-se sentit impotents i inferiors, així com únicament les dones, manifesten sentiments de tristesa, nostàlgia, soledat i culpabilitat, aquest últim vinculat al rol de gènere atribuït a les cures familiars. Per últim, destacar que les persones que elaboren un dol extrem, les acompanyen sobretot sentiments de por, frustració, soledat i també esperança, fet del qual se'n desprèn el seu esperit lluitador i resilient enfront de les adversitats.

6.2. Limitacions de la recerca

Una de les limitacions de la recerca ha estat el mostreig reduït d'aquesta i la falta de base de sondeig, fet que suposa que malgrat la seva validesa, no és estadísticament representativa.

Tanmateix, per tal d'estudiar l'evolució del dol migratori en les diferents fases de la migració i en els processos vitals de les persones, considero que hagués sigut més adequada una investigació d'abast temporal longitudinal.

Amb relació a la implementació del treball de camp, la situació generada per la COVID-19 ha dificultat tant la recerca d'informants, com la programació de les entrevistes i consegüentment, la temporalitat en l'elaboració d'aquest Treball de Fi de Grau.

6.3. Línies futures d'investigació

A partir de la present recerca i havent aprofundit en la comprensió del dol migratori, considero que seria de gran utilitat continuar la investigació, atenint-se a les limitacions esmentades en l'apartat anterior.

Tot i que aquesta recerca ens pot ajudar a entendre des d'una altra perspectiva més humana els processos migratoris, els sentiments i la seva afectació en el dia a dia de les persones migrants, cal donar-hi una resposta professional adequada. És per això, que considero que seria de gran interès, investigar el rol dels Treballadors Socials en els processos de dols migratoris i elaborar-ne o avaluar propostes d'atenció psicosocial des dels serveis d'atenció a persones immigrants.

Tanmateix seria interessant el disseny d'un programa per a la prevenció del dol migratori extrem o Síndrome d'Ulisses, així com el disseny d'un protocol d'atenció al dol migratori implementat per un equip multidisciplinari format per professionals dels àmbits del treball social, la psicologia i la mediació intercultural.

7. BIBLIOGRAFIA

- ❖ Achotegui, J. (2002) “La depresión de los inmigrantes: una perspectiva transcultural.” Barcelona: Ed. Mayo.
- ❖ Achotegui, J. (2004): “Emigrar en situación extrema. El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple (síndrome de Ulises)”, *Revista Norte de Salud Mental*, ol. 21.
- ❖ Achotegui, J. (2008) “Migración y salud mental. El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple (síndrome de Ulises)”. Universitat de Barcelona. Lloc web: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3119470>
- ❖ Achoetegui, J. (2010) “Cómo evaluar el estrés y el duelo migratorio: Escalas de evaluación de factores de riesgo en salud mental.” Figueres: El mundo de la mente,
- ❖ Barth, F. (1969) “Los grupos étnicos y sus fronteras. Biblioteca Virtual de Ciencias Sociales.” Recuperat de: <https://museo-etnografico.com/pdf/puntodefuga/151209barth.pdf>
- ❖ Berry, J. (1990): “Psychology of Acculturation. Crosscultural perspectives.” Nebraska symposium on motivation. Lincoln. University of Nebraska Press.
- ❖ Berry, J. (2001) “A psychology of immigration. Journal of Social Issues”. Journal of Social Issues, vol. 37.
- ❖ Berry, J. (2003).” Conceptual approaches to acculturation.” En K. M. Chun, P. B. Organista & G. Marin (Eds.). Washington, DC: American Psychological Association.
- ❖ Boletín Oficial del Estado (2000) Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. Jefatura del Estado «BOE» núm. 10. Referencia: BOE-A-2000-544. Lloc web: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2000/BOE-A-2000-544-consolidado.pdf>
- ❖ Boss, J. (2001) “La pérdida ambigua.” Barcelona: Gedisa.
- ❖ Bowlby, J. (1985)” La separación afectiva.” Paidós: Biblioteca de Psicología profunda
- ❖ Brink y Sanders (1993) “Aspects of transcultural psychiatry”. British Journal of Psychiatry.
- ❖ Campillo, A. (2005). “Ciudadanía y extranjería en la sociedad global”, Andrés Pedreño Cánovas y Manuel Hernández Pedreño (Coords.). En La condición

inmigrante. Exploraciones e investigaciones desde la Región de Murcia, Universidad de Murcia.

- ❖ **Elgorriaga, E.** (2011), “Ajuste Psicológico y Salud Mental de la población inmigrante: Influencia del Género y la Cultura,” San Sebastián: Universidad del País Vasco.
- ❖ **Falicov, J.** (2001), "Migración, pérdida ambigua y rituales en Perspectivas Sistémicas.” La Nueva Comunicación, (2), s/p. Recuperat de: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1870-75992012000100006
- ❖ **Freud, S.** (1974) “Duelo y Melancolía”. Madrid: Biblioteca Nueva.
- ❖ **González, V.** (2005). “El duelo migratorio.” **Revista de Trabajo Social** N°7. Universidad Nacional de Colombia. Lloc web: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4391745>
- ❖ **Grinberg, L. y Grinberg, R.** (1988) “Migración y Exilio. Estudio Psicoanalítico”. Madrid: Biblioteca Nueva.
- ❖ **Guitart, E.** (2008) "Hacia una psicología cultural. Origen, desarrollo y perspectivas. Fundamentos en humanidad.” Argentina: Universidad Nacional de San Luis.
- ❖ **Kardiner, A.** (1945) Kardiner, A., Linton, R., Du Bois, C., & West, J. “The psychological frontiers of society.” Columbia University Press.
- ❖ **Kluckhohn, C.** (1951). "Valores y orientaciones valorativas en la teoría de la acción: una exploración en definición y clasificación". En T. Parsons & E. Shils (Eds.), Toward a general theory of action . Cambridge, MA: Harvard University Press
- ❖ **Lucas, J.** (2002). “Algunas propuestas para comenzar a hablar en serio de política de inmigración.” . Madrid: Talasa Ediciones, S.L.
- ❖ **Navas, M., Pumares, P., Sánchez, J., García, M. C., Rojas, J., Cuadrado, I., Asensio, M., y Fernández, J. S.** (2004). “ Estrategias y actitudes de aculturación: la perspectiva de los inmigrantes y de los autóctonos en Almería”. Almería: Dirección General de Coordinación de políticas Migratorias, Consejería de Gobernación, Junta de Andalucía.
- ❖ **Navas, M.** (2005) “Relative Acculturation Extended Model (RAEM): New contributions with regard to study of acculturation”. International Journal of Intercultural Relation.

- ❖ Navas, M. y Rojas, A. (2005) “Aplicación del Modelo de Aculturación Relativa (MAAR) a nuevos colectivos de inmigrantes en Andalucía: rumanos y ecuatorianos.” Sevilla: Junta de Andalucía. Lloc web: https://www.academia.edu/38055399/Aplicaci%C3%B3n_del_Modelo_Ampliado_de_Aculturaci%C3%B3n_Relativa_MAAR_a_nuevos_colectivos_de_inmigrantes_en_Andaluc%C3%ADa_rumanos_y_ecuatorianos
- ❖ Navas, M., García, M., Rojas, A., Pumares, P. y Cuadrado, I. (2006): “ Actitudes de aculturación y prejuicio: la perspectiva de los inmigrantes y de los autóctonos en Almería”. **Psicothema**. 18(2).
- ❖ **Martínez, M., García, M. y Maya, I.**(1999) “El papel de los recursos sociales naturales en el proceso migratorio” Intervención Psicosocial, vol. 8, N.2, Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid.
- ❖ **Matsumoto, D. and Fletcher, D.** (1996) “Cross-National Differences in Disease Rate as Accounted for by Meaningful Psychological Dimensions of Cultural Variability.” Jounal of gender, culture and health Vol 1. Plenum Publishing Corporation Lloc web: <http://www.davidmatsumoto.com/content/1996%20Matsumoto%20and%20Fletcher.pdf>
- ❖ Organización Internacional para las Migraciones. (2006) “Glosario sobre inmigración”. Ginebra. Lloc web: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_7_sp.pdf
- ❖ **Redfield. R., Linton. R. y Herskowitz, M.** (1936). “Memorandum on the Study of Acculturation”. American Anthropologist.
- ❖ Ruiz Olabuenga, J. (2012) “Metodología de la investigación cualitativa”. Bilbao: Universidad de Deusto.
- ❖ **Sayara-Ahmad, N.** (2012) “Programa de Atención a Población Inmigrante en Salud Mental”, Asociación Andaluza de Neuropsiquiatría, Nabil Sayara-Ahmad (coord.) Sevilla: Servicio Andaluz de Salud.
- ❖ Sierra, **B.** (1991) “Técnicas de investigación social”. Madrid: Paraninfo
- ❖ **SOS Racisme** Catalunya (2020) “InVisibles. L’estat del racisme a Catalunya, Informe 2019”. Barcelona: Pol·len edicions. Lloc web: http://www.sosracisme.org/wp-content/uploads/2020/04/Informe2019_InVisibles.pdf

- ❖ Teún, A. y Van Dijk, T. A. (1991). "Racism and the press." London New York: Routledge. Recuperat de: Discurso y racismo. Universidad Alberto Hurtado. Lloc web: <http://www.discursos.org/oldarticles/Discurso%20y%20racismo.pdf>
- ❖ Tizón, J. (1988) "Apuntes para una psicología basada en la relación." Barcelona: Hogar del Libro.
- ❖ Tizón, J. Salamero, M. Pellejero N, Sainz F, Achotegui, J. De la Lama E. (1993) "Migraciones y salud mental". P.P.U. Barcelona.
- ❖ Tizón, J. (2007). "Psicoanálisis, procesos de duelo y psicosis." Barcelona: Herder.
- ❖ Tizón, J. (2013). "Pérdida, pena, duelo. Vivencias, investigación y asistencia." Herder: Barcelona.
- ❖ Padilla, P. (2006). "Resistencia Local y Discurso Global Comentarios en torno a la multiculturalidad y el neoliberalismo" Universidad de Texas en Austin. V Congreso de la Red de Antropología Jurídica. DF Mexico.
- ❖ Wanda, S. (1996) "Herramientas para psicoterapeutas." Ed: Paidós.
- ❖ Zapata y Barrero, R. (2002). "Institucions públiques, immigració i societat civil: responsabilitats entorn de la integració". A E. Fossas, H. Brun, P. Bonetti, E. Aja, M.-À. Roque, E. Roig, et al., Immigració, autonomia i integració (p. 213-237). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònoms i Institut Català de la Mediterrània d'Estudis i Cooperació.

8. ANNEXOS

Annex I: Qüestionari Model Ampliat d'Aculturació Relativa (MAAR)

Font: Elaboració Pròpia: Traducció i adaptació del Model Ampliat d'Aculturació relativa de Navas (2005).

Traducció i adaptació: elaboració pròpia

1. A continuació es llegiran una sèrie de frases relacionades amb diversos temes. La seva tasca consisteix a valorar-les utilitzant la següent escala:

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt
a. En quin grau manté actualment les costums del seu país d'origen en aquesta societat?	1	2	3	4	5
b. En quin grau considera que ha adoptat actualment els costums d'aquesta societat?	1	2	3	4	5
c. En quin grau li agradaria mantenir els costums del seu país d'origen en aquesta societat?	1	2	3	4	5
d. En quin grau li agradaria adoptar els costums d'aquesta societat?	1	2	3	4	5

2. 2. Valoriales següents qüestions referents al seu país: [substituir els punts suspensius per la nacionalitat de la persona]

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt
a. En quin grau se sent vostè?	1	2	3	4	5
b. En quin grau se sent vostè. Orgullós / a de ser ...?	1	2	3	4	5

3. Valora les següents questions mitjançant aquesta escala. Com creu que són les persones (Nacionalitat país d'origen)?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

4. Que en pensa de com són les persones catalanes/espanyoles?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

5. Quin és el grau de contacte que manté amb persones catalanes/espanyoles? Es poden assenyalar diverses opcions.

1. Cap contacte. Només les veu al carrer o en llocs públics, però mai parla amb elles
2. Les veu sovint per qüestions de veïnatge, treball o estudis, però no sol parlar amb elles a menys que es dirigeixin a Vè.

3. Les veu sovint per qüestions de veïnatge, treball o estudis i es relaciona freqüentment amb elles
4. Té amics-es espanyols-es
5. Té familiars espanyols
6. La seva parella és espanyol-a

6. Com considera que ha estat el contacte que ha tingut o té amb persones catalanes/espanyoles?

Molt desagradable	Desagradable	Ni agradable ni desagradable	Agradable	Molt agradable
1	2	3	4	5

7. Si pogués escollit, fins on estaria vostè disposat/da a arribar en la seva relació amb persones catalanes/espanyoles? Es poden assenyalar diverses opcions.

5. A formar una família amb una persona espanyola
4. A permetre que els meus fills o filles triessin com a parella a una persona espanyola
3. A tenir amics-es espanyols-es
2. A tenir veïns-es o companys-es de treball espanyols
1. Prefereixo no tenir relació amb persones espanyoles

8. En quin grau creu que les persones que viuen aquí, mantenen actualment les costums al país d'origen en relació als següents aspectes? [substituir els punts suspensius

per la nacionalitat de la persona]

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9

d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

9. En quin grau creu que les persones que viuen aquí, mantenen actualment les costums que tenien al seu país d'origen, en relació als següents aspectes? [substituir els punts suspensius per la nacionalitat de la persona]

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia	1	2	3	4	5	9

familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)						
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

10. En quin grau ha adoptat o practica les costums d'aquest país, en relació amb els següents aspectes?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de	1	2	3	4	5	9

relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)						
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

11. En general, en quin grau ha sentit les següents emocions cap als catalans/espanyols?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt
a. Admiració	1	2	3	4	5
b. Desconfiança	1	2	3	4	5
c. Simpatia	1	2	3	4	5
d. Incomoditat	1	2	3	4	5
e. Inseguretat	1	2	3	4	5
f. Respete	1	2	3	4	5
g. Indiferència	1	2	3	4	5
h. Irritació	1	2	3	4	5
j. Odi	1	2	3	4	5
k. Desesperació	1	2	3	4	5

12. Abans hem parlat sobre els canvis que s'han produït en la seva vida des que viu aquí. Pensa ara en com li agradaria que fossin les coses; si pogués triar en quin grau li agradaria mantenir les costums del seu país d'origen, en relació amb els següents aspectes?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

13. En quin grau li agradaria adoptar o practicar els costums d'aquest país, en els següents aspectes?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què	1	2	3	4	5	9

funcionen, participació política, lleis, etc.)						
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9
c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

14. En quin grau creu que les persones nascudes al seu país d'origen, són pitjor tractades aquí que les persones catalanes/espanyoles en els següents aspectes?

	Gens	Poc	Una mica	Bastant	Molt	Ns/Nc
a. Sistema polític i de govern (forma en què es trien els governs, forma en què funcionen, participació política, lleis, etc.)	1	2	3	4	5	9
b. Sistema de benestar social (educació, sanitat i serveis socials)	1	2	3	4	5	9

c. Formes de treballar (ritme de treball, horari, condicions laborals -p. Ex., Atur, eventualitat, etc.-)	1	2	3	4	5	9
d. Hàbits de consum i economia domèstica (productes que compren, tipus de menjar que consumeixen, economia familiar -p. Ex., Diners que gasten i estalvien, forma d'administrar el que tenen, etc.-)	1	2	3	4	5	9
e. Relacions socials (forma de relacionar-se, llocs habituals de relació social, ús de el temps lliure i formes de divertir-se, etc.)	1	2	3	4	5	9
f. Relacions familiars (forma de relacionar-se amb la parella, fills-es, la gent gran de la família, repartiment de rols o funcions, etc.)	1	2	3	4	5	9
g. Creences i pràctiques religioses (creences, pràctiques i compliment personal obligacions o prohibicions religioses)	1	2	3	4	5	9
h. Valors (respecte a la gent gran, forma d'educar els fills-es igualtat entre homes i dones, paper de la religió en la vida, etc.)	1	2	3	4	5	9

15. Quina era la seva opinió dels catalans/ espanyols abans de venir aquí?

Dolenta	Molt dolenta	Ni bona ni dolenta	Bona	Molt bona
1	2	3	4	5

16. Quina és la seva opinió actualment?

Dolenta	Molt dolenta	Ni bona ni dolenta	Bona	Molt bona
1	2	3	4	5

Annex II. Guió entrevista

PERSONAL, FAMÍLIA I AMISTATS, CONTACTE GRUP ÈTNIC DE PERTINENÇA

- Nom ANÒNIM
- Com et definiries?
- Edat.
- Em podries explicar alguna cosa de tu?
- País de procedència.
- Concepte de família.
- Concepte d'amistat.
- Estat civil, familiars a càrrec, matrimonis mixtes i Cercle d'amistats.
- Nucli de convivència.
- Coneguts al territori previs a la migració i actualment.
- Contacte i vincles amb el país de procedència.
- Perspectives de retorn prèvies a la migració i actuals.
- Acollida al país receptor.

VIATGE, RISCOS, ESTATUS, ENTORN I ALTRES

- Anys des de l'inici de la migració i durada del procés.
- Motiu migració.
- Treball i vida laboral prèvia a la migració i actual.
- Situació econòmica.
- Situació administrativa.
- Viatge (trajecte, transport, acompanyants, dificultats, facilitats).
- Idiomes (domini, dia a dia, aprenentatge de la llengua).
- Estudis, cursos de formació.
- Suport (ajuda mútua) sistema de seguretat social. (Prestacions o recursos).
- Sistema sanitari, salut i patologies.
- Condicions de vida deixades enrere i actuals.
- Expectatives i realitat.

- característiques del lloc de residència al país d'origen i al d'acollida (entorn rural, urbà. habitatge, etc.)
- Seguretat.

CULTURA I LLEURE

- El que més i el que menys t'agrada del país d'origen i del de procedència.
- Primer que et ve el cap quan et parlen de (país de procedència)? I de Catalunya?
- Similituds i diferències culturals. Gestió d'aquestes.
- Enyorar i trobar a faltar.
- Guanys i pèrdues.
- Celebracions.
- Religió i pràctica religiosa.
- Temps lliure i activitats de lleure.
- Participació a entitats, organitzacions, sindicats, mobilitzacions, reivindicacions socials, etc.
- Gastronomia.
- Música, sèries, TV, etc.

Annex III: Consentiment informat

CONSENTIMENT INFORMAT

Projecte: Treball de Fi de Grau

Investigadora: Alba Valls Barragán

Departament de Treball Social de la Universitat de Lleida

En aquesta investigació es vol analitzar els efectes psicosocials de la migració des de la perspectiva del dol migratori. Té com a objectius comprendre el fenomen del dol migratori mitjançant les vivències personals de persones que han immigrat, així com identificar trets comuns entre les persones que han vivenciat el mateix tipus de dol migratori, descriure les correlacions entre els diferents tipus de dols migratoris, analitzar la relació entre el dol migratori i l'estratègia d'aculturació adoptada i identificar els sentiments vinculats al dol migratori.

La participació en aquesta recerca és voluntària i serà mitjançant una entrevista personal.

Les dades seran utilitzades únicament amb les finalitats pròpies del projecte de recerca esmentat anteriorment.

Es mantindrà absoluta confidencialitat i reserva sobre qualsevol dada que pugui conèixer amb motiu del desenvolupament del projecte.

S'implementaran, les mesures tècniques i organitzatives necessàries que garanteixin la seguretat de les dades tractades a les quals tingui accés, d'acord amb el nivell de protecció que correspongui, establert en la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals, i d'acord amb les instruccions de la Universitat de Lleida, a fi d'evitar la seva alteració, pèrdua o tractament no autoritzat.

L'entrevista serà gravada mitjançant àudio i posteriorment transcrita per tal de procedir a l'anàlisi dels resultats. La informació s'emmagatzemarà durant tot el període de l'estudi sense

que cap persona aliena a la investigació tingui accés. Una vegada finalitzat el període de la recerca, el material facilitat de caràcter personal serà destruït.

La persona participant té dret a:

- Conèixer els resultats de l'estudi, si ho desitja, mitjançant el correu electrònic.
- A negar-se o retirar-se de l'estudi quan ho desitgi i sense expressar-ne els motius.
- A fer totes les preguntes pertinents respecte de les característiques de l'estudi i de la seva pròpia participació en aquest.

Aquest document se signarà en dos exemplars idèntics i una còpia impresa d'ells quedarà en poder de la persona participant.

Mitjançant la signatura d'aquest document, dono el meu consentiment perquè les meves dades personals es puguin utilitzar com s'ha descrit, d'acord amb el que disposa la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals.

Signatura de la persona participant:

Data:

Signatura i dades de contacte de la investigadora:

Valls Barragán, Alba (albavalls97@gmail.com)

Data:

Annex IV. Escala VEDA

Tipus de dol	Vulnerabilitat		Estressors	
Família	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Llengua	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Cultura	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Terra	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Estatus social	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Grup de pertinença	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	
Riscos Físics	Simple		Simples	
	Complicada		Complicats	
	Extrema		Extrema	

Total			
	Simples	Complicats	Extrems
Vulnerabilitat			
Estressors			
Dols			